Anul XVII. Maiu 1927 Nr. 5.

REVISTA TEOLOGICĂ

= organ pentru știința și viața bisericească. =

ABONAMENTUL: Pe un an 180 Lei. Pe o jumătate de an 90 Lei.
Un număr 15 Lei.

D. George Ștefan, Divinitatea lui Isus și Casa școalelor.

Nu e vorba de voevodul moldovean din veacul al şaptesprezecelea, care, aventurier cum a fost, îşi va fi avut păcatele sale, dar care, după câte ştim, n'a suferit de slăbiciune filosofică. N'a lăsat nici un volum de cugetări sau de studii teologice, întrucât filosofia românească, pe vremea lui, se reducea la câte-o vorbă înţeleaptă, aruncată fără ifos de vr'un boier sau ţăran sfătos, iar teologia noastră... la Cazaniile cuviosului Mitropolit Varlaam. In schimb, ca orice voevod român cu o religiositate măcar de duzină, a zidit mănăstiri şi biserici şi-a dăruit celor zidite de alţii — odoare și parale.

E vorba de un George Ștefan mult mai recent, trecut de curând prin Universitatea din Iaşi, care — şi mai de curând — în 1926, a publicat în editura „Casei şcoalelor" un volum de *Insemnări filosofice și literare*.

Până aici nimic extraordinar. In orice caz nimica rău. Dimpotrivă: o carte zămislită de preocupările intelectuale ale unui tinăr este un lucru cât se poate de frumos. Incepi să-ți dai seama de păcatul dlui George, abia dupăce citeşti cartea. Ea cuprinde studii filosofice şi cronici literare, scrise

dacă nu cu claritatea şi metoda unui filosof rutinat, în orice caz cu entuziasmul unui tinăr pasionat pentru filosofie şi literatură.

Cartea cuprinde însă şi un studiu asupra „Concepţiei umane a lui Christ", în care autorul încearcă să resume teoriile lansate până acuma de diferiţii filosofi asupra „fiinţei" lui Hristos şi să şi-o arete în sfârşit şi pe-a Dsale. In acest studiu dl Ştefan părăseşte terenul pe care s'a obicinuit să umble şi — străin cum e pe noul tărâm — calcă'n străchini.

Intr'un stil de o stângăcie de riporter şi cu o ortografie de bucătăreasă amorezată Dsa începe prin consideraţii asupra libertăţii cu care se poate scrie astăzi — „bine înţeles în chip relativ" — şi despre asemenea subiecte. Pe urmă îşi justifică cadrul mai larg al lucrării prin cuvinte ca celece urmează: „Intrucât subiectul cuprinde în planul lui de cercetare ideală o problemă sintetică de caracter general şi „anume se poate considera religia drept o manifestare naturală, se poate invedera religia drept un fenomen natural şi deşirând această idee urmează să ne întrebăm care este procesul istoric care a dat naştere acestei concepţiuni", ei bine, faţă de această privire de ansamblu trebue să ne ocupăm şi noi câteva momente, tinzând astfel să schiţăm şi mai ales să pregătim cadrul lucrării".

Urmează câteva prolegomene asupra filosofiei moderne, care a stabilit că „religia e un obiect de cercetare ştienţifică şi nici decum de credinţă absurdă". In special e pus la contribuţie raţionalismul francez, care a condus la „întâietatea puterilor mintale faţă de intuiţiile neverificate ale credinţei".

Pe urma progresului ştiinţei şi mai ales a cercetărilor asupra textelor sfinte — spune dl George — s'a ajuns la concluzia, că fenomenele religioase încă trebuesc judecate ca orice fenomen natural. Fireşte, problema „fiinţii lui Christ" nu face nici ea escepţie. De aceea dl Ştefan o va examina aşa cum ar examina picioarele unui cărăbuş. Dar înainte de a face acest lucru Dsa ne asigură, că concluziile la

cari va ajunge nu îi sunt sugerate de patronii săi întru filosofie, ci sunt propriile Dsale judecăţi — ca să nu le zicem prejudecăţi: „Amintesc dela început — scrie dl George — şi amintesc pe scurt ca să nu anticipez rezultatele la care voiu [sic!] ajunge, că mi-am ales această temă, datorită faptului că era în sensul vederilor mele [tema! N. R.], aşa încât nu poate fi vorba de un şuvoi care m'ar fi luat cu dânsul".

Ajuns în pragul problemei, autorul schiţează trei feliuri în care a fost privită fiinţa lui „Christ": unul „divin", al doilea „uman", şi al treilea „un fel de mijlocie între celelalte două".

„Mai întâi — spune dnul Ştefan George — Christ e înfăţişat drept Fiul lui Dumnezeu, prin urmare din aceeaş substanţă cu dânsul, trăind în acelaş timp cu el, având aceleaş atribute. Fiul domneşte în ceruri de-adreapta Tatălui, care, dacă memoria nu mă înşală [Bravo, domnule George! N. R.] ţine la stânga, asta pentru armonia prupului, pe Sf. Spirit". Şi, pentruca distincţia olimpică a limbajului în care discută tinărul filosof să nu lase nimic de dorit, adaogă: „Cei dintâi oameni, Adam şi Eva, păcătuind, Dumnezeu le-a trimitem drept ţap ispititor [sic! N. R.] al păcatelor, tocmai pe Isus. Pentru aceasta dânsul a luat trup omenesc dintr'o fecioară, s'a făcut om, a predicat împărăţia cerurilor, n'a fost înţeles, şi'n sfârşit a fost crucificat" etc. „Aceasta este — continuă dl Ştefan — în câteva cuvinte concepţia divină a lui Christ, concepţie susţinută de teologi şi cu care am fost hrăniţi până la intoxicare cei mai mulţi dintre noi în copilărie". [Dupăcum vedeţi limbajul dlui George nu se deosebeşte prea mult de al tovarăşului Bakunin].

După concepţia „umană", care e şi a autorului „Cercetărilor filosofice", „Christ a fost un simplu om — cu merite superioare — care a întemeiat o nouă credinţă".

Cât despre concepţia „fiinţării mitice", ea neagă realitatea istorică a Mântuitorului susţinând că Hri-

stos n'ar fi decât o invenţie a entuziasmului mesianic de care a fost stăpânit poporul jidovesc.

Dupăcum am văzut dl Ştefan George respinge doctrina despre divinitatea lui Hristos pe motivul că „a fost intoxicat" cu ea în copilărie. Cu a treia — cea „a fiinţării mitice" — nu se împacă, fiindcă ea „nu ne poate mulţumi raţiunea noastră suficientă". In chip fatal trebue s'o primească deci pe cea de a doua — Doamne fereşte, nu sub influinţa filosofiei raţionaliste, ci fiindcă e „în sensul vederilor" Dsale, pe care şi le fixase de când teologii îl „întoxicau" cu povestea „ţapului ispititor", deci de pe vremea, când Dsa nu ştia nimic de existenţa lui Descartes, Voltaire, Herder, Lessing şi alţi filosofi, cari au slobozit cugetarea omenească din cătuşile teologiei....

Scurt şi cuprinzător: După dnul George Mântuitorul lumii a fost „un simplu om — cu merite deosebite", ca Galileu, Newton, Pasteur, Poincaré, Dante, Goethe, Descartes, Kant, Sakia-Muni, Confucius, Mahomet ş. a. Ca „simplu om", a avut şi dânsul un temperament a lui [sic!], care după cât ni se poate întrezări [sic!] din scrierile păstrate, părea un temperament melancolic, înclinat spre poezie şi lipsit de orice nevoie de a-şi afirma puterea de voinţă. — Şi-asta ai ştiut-o înainte de a citi pe Renan, dle George?

Dar autorul mai ştie — asta o mărturiseşte singur — din Chamberlain [„Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts"] că Hristos nici n'a fost Evreu, ci arian; că n'a fost om cu şcoală, dar „nu este esclus totuşi ca el să fi suferit influinţa rabinului Hillel", ori chiar şi a vr'unei şcoale budhiste. Tinărul nostru filosof mai ştie că nu toţi jidovii îl urau pe Mântuitorul, unii îl iubiau chiar în ascuns — dovadă că un anumit „Nicomed" [cine-o mai fi şi ăsta?] a cerut trupul lui Isus să-l îngroape.

Dar câte nu ştie dl George!

*

E timpul să ne întrebăm, cum a ajuns dl George la acestei concluzii şi întrucât are dreptate susţinându-le.

Oricât ne-ar asigura că e original în concepţia Dsale, trebue să mărturisim dela început, că şuvoiul filosofiei raţionaliste, cu „regalitatea puterilor mintale", l-a răpit cu desăvârşire. Dl Ştefan e robul dascălilor săi. Dsa admite autenticitatea Evangheliilor — dovedită, fireşte de alţii. In schimb, adevărurile cuprinse în aceste Evanghelii le cerne prin sita lui Descartes, Voltaire, Herder, Lessing şi Chamberlain. Cu ce drept? Cu dreptul „regalităţii puterilor mintale". Raţiunea nu admite minuni; minunile sunt cu neputinţă. Ele trebuesc eliminate deci din textul Evangheliilor, ca iscodiri ale credinţii. Şi-atunci, văduvind pe Hristos de aureola minunilor, nu mai rămâne din Mântuitorul lumii decât un „simplu om — cu merite deosebite", ca Galileu, Newton, ca dl George Ştefan, sau alţii. Numai cât această concluzie are o singură meteahnă: e zidită pe o complectă ignorare a faptelor şi cu o logică beteagă. Căci dacă Evangheliile au fost scrise de martorii oculari ai faptelor săvârşite de Isus — iar aceasta o recunoaşte şi dl George — atunci sunt adevărate şi minunile ce se povestesc în ele, chiar dacă fudulia raţiunii ar fi lezată prin aceasta. Căci e cu neputinţă să presupună cineva că Evangheliştii au fost nişte exaltaţi, zămislitori de basme, ori nişte şarlatani cari umblă cu mâţa în sac. Aşa numita *pia fraus,* de care vorbeşte şi atât de mult citatul Chamberlain, este o insultă la adresa Evangheliştilor.

Oricine va citi Evangheliile nepreocupat, se va convinge, că nota lor esenţială este o simplitate clasică şi o sinceritate fără seamăn. Au avut ei, Evangheliştii, ce scrie destul, fără să mai fie nevoiţi să iscodească. Ei au scris ce au văzut — şi încă mai puţin decât au văzut.

Şi apoi în potriva eventualelor iscodiri ale Evangheliştilor s'ar fi ridicat întreaga jidovime şi păgânătate. Era doar în interesul ei. Totuşi, în general

aceasta nu s'a întâmplat. Vrăşmaşii contimporani ai lui Isus nu contestă minunile săvârşite de Mântuitorul, ei contestă numai originea lor divină. „Cu a cui putere faci acestea?" — îl întrebau pe Isus arhiereii şi bătrânii norodului. Sau: „Cu domnul dracilor scoate pe draci" — ziceau fariseii. Iar Mântuitorul îi lămuria cu câte-o replică usturătoare, tragic de usturătoare. Este vorba deci numai de o *interpretare* falsă. In cele mai multe cazuri.

Filosofii moderni — dela Descartes până la dl Ştefan — sunt mult mai tranşanţi în deslegarea problemelor. Ca să numai fie nevoiţi să-şi bată capul cu *interpretarea* faptelor, contestă *faptele* pe simplul motiv că mintea lor beteagă nu le poate pricepe, iar credinţa „n'are dreptul" să intervină.

Dl George e victima aceleiaşi erezii filosofice. De aci „concepţia umană a lui Crist, "la care a ajuns sfidând mărturia sfintelor Evanghelii", în a căror autenticitate crede totuşi.

Dsa se crede un apologet al libertăţii cugetării şi e victima despotismului raţionalist. A citit, probabil, pe Descartes, pe Voltaire, pe Diderot, pe D'Alambert, pe Herder, pe Lessing — ori cel puţin un manual de întroducere în filosofie — dar nu pare a fi citit pe sf. Evanghelişti, pe sf. Pavel, pe sf. Ioan gură de aur, pe fericitul Augustin — ne mai vorbind de marea mulţime a apologeţilor divinităţii lui Isus, din vremile mai nouă. Ori dacă întâmplător i-a citit, n'a înţeles din ei nimic. Şi totuşi aceştia sunt titanii umanităţii, cari au zidit — pe temelia învăţăturii lui Isus — cultura modernă, în esenţa ei permanentă.

Dl George citează în prefaţa cărţii sale câteva cuvinte lapidare din de curând convertitul Giovanni Papini: „Aşi dori să vă fac să pricepeţi, că pierderea credinţii ori cucerirea unui adevăr metafizic pot fi evenimente tot aşa de tragice şi de dramatice ca şi fuga unei amante sau cucerirea unei doamne". Când citezi cu entuziasm asemenea cuvinte, logic e

să le aprofundezi şi să le fructifici în viaţă. Dl Ştefan George, în loc să facă acest lucru — care i-ar şedea aşa de bine unui tinăr cu preocupări serioase — umblă să-şi îmbete semenii cu braga filosofică a „concepţiei umane despre Christ".

„Vai de celce se sminteşte, dar mai vai de cel prin care vine sminteala". Şi — de astă dată — cel prin care vine sminteala este „Casa şcoalelor".

După câte ştiu statul nu şi-a brevetat nici un sistem filosofic. La nici o universitate din ţară nu există măcar o catedră de filosofie creştină. N'are dreptul să se supere deci nime, dacă o instituţie a statului, cum e „Casa şcoalelor", nu tipăreşte numai Biblia şi Catehismul ortodox, [de altfel n'am auzit să fi tipărit aşa ceva „Casa Şcoalelor"]. Dar dacă nu poate obliga nime „Casa şcoalelor" să-şi ia sarcina unui Institut biblic, nu-i poate îngădui nici inconştienţa de a împuia sufletul tinerelor vlăstare ale neamului nostru cu bazaconiile „filosofice" ale dlui George.

Umanitatea, inclusiv neamul românesc, n'a ajuns ceeace este decât prin credinţa în Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Dacă însă „Casa şcoalelor" crede că îi este îngăduit să sprijinească pe ceice umblă să surpe această temelie sufletească a neamului, cel puţin să-şi schimbe numele şi să-şi afişeze emblema: Steaua sinagogelor. Incalte să ştim cu cine avem de-a face.

Căci: „Ori vorbeşte cum ţi-e portul, ori te poartă cum ţi-e vorba".

Prof. **N. Colan.**

Cuvântul Crucii celor peritori nebunie este; iar nouă, celorce ne mântuim, putere a lui Dumnezeu.

Pentru aceea noi propoveduim pe Hristos cel răstignit, Iudeilor sminteală, iar Elinilor nebunie.

Că Iudeii semn cer şi Elinii înţelepciune caută.

Sf. Pavel către Corinteni.

1. Despre cateheză și catehizare.

Chemată să sfințească viața omenească, Biserica noastră trebue să desvolte prin slujitorii ei, o largă şi intensivă activitate pastorală.

In cadrele ei, omul are posibilitatea să se mântuiască.

Mijloacele prin care i se înlesneşte credinciosului realizarea idealului mântuirii, sunt Sf. Taine, şi adâncirea revelației dumnezeeşti cuprinse în Sf. Scriptură şi în doctrina şi hotărârile sinoadelor ecumenice.

Şi practicarea Sf. Taine şi tâlcuirea Sf. Scripturi şi înțelegerea şi urmarea doctrinei şi tradiției sfinte, capătă ființă de realitate experimentală în viața noastră, datorită râvnei sacramentale, învățătoreşti şi misionare a păstorilor sfințiți ai bisericii creştine. Activitatea învățătorească, numită şi catihetică, este menită să interpreteze, să apere şi să propoveduiască dogmele sfinte, pentruca formând conştiința creştină, s'o facă şi activă şi influentă în toate manifestările vieții omeneşti.

Lucrarea de catehizare începută în primele veacuri cu adulții, extinsă aproape în acelaşi timp şi la copii, inițiind pe catehumeni în doctrina revelată, urmăria să trezească o cât mai adâncă, mai statornică şi mai viguroasă viețuire creştinească.

Ea era imperios reclamată în primul rând de primirea conştientă a Sf. Taine a Botezului şi fireşte şi de primirea celorlalte Sf. Taine: «*Mergând învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte am poruncit vouă și iată Eu cu voi sunt până la sfârșitul veacurilor*». Iar în ce priveşte datoria de a catehiza copiii porunca Mântuitorului este categorică: «*Lăsați copiii să vie la Mine!*»...

Cele 3 datorii imperative: datoria misionară, datoria sacramentală şi datoria catihetică — dove-

desc că biserica nu e chemată să aibă un rol pasiv ci un rol activ şi militant.

Activitatea catihetică era preliminară botezului dar ea poate continua şi după primirea lui.

Activitatea misionară preceda activităţii catihetice, iar azi Sf. Taină a Botezului premerge activităţii catihetice şi misionare — care încep abia după Botez.

Activitatea misionară câştigă prozeliţi — pe care catihetul îi transformă în catehumeni şi pe care Taina Sf. Botez îi încreştinează definitiv.

Activitatea catihetică are un caracter dublu: instructiv şi educativ — pentrucă un creştin adevărat, trebue să cunoască doctrina, ca s'o şi trăiască.

Doctrina creştină e doctrina mântuirii — ea trebue să fie integrată în viaţă şi prin urmare ea poate fi asimilată numai intelectual, ci trebue să fie absorbită şi experimentată în conştiinţa şi în viaţa noastră întreagă.

Sf. Taine începând cu botezul, sunt chemate să prefacă doctrina în putere de viaţă, s'o întrupeze cu toată sfinţenia ei în personalitatea umană.

In materie de credinţă, teoria nu are nici o valoare; aderenţa doctrinară este o simplă atitudine intelectuală; experienţa doctrinii este totul — viaţa fecundată şi fructificată de doctrină — aceea are preţ şi autoritate de existenţă.

La credincios, certitudinea doctrinară se verifică prin sinceritatea şi consequenţa vieţii, inspirate, dominate şi transformate de doctrină. Sf. Taine dau fiinţii omeneşti harul care face din doctrină o forţă vitală, o forţă de conştiinţă, o forţă de eroism, o pasiune de jertfă, de martiriu.

Copiii născuţi din părinţi creştini, prin însuşi acest fapt, sunt socotiţi ca vrednici în chip natural, de a primi Sf. Botez deşi nu au nici cunoştinţa nici conştiinţa doctrinii pe temeiul căreia şi pentru urmarea căreia sunt botezaţi. Garanţia persoanei substitutive a naşului şi de sigur şi a părinţilor, care

sunt creştini, e suficientă pentru biserică, în chip provizoriu.

Nici naşul, nici părinţii, nici preotul nu sunt scutiţi de a face conştient pe noul botezat, la vreme cuvenită, de sensul doctrinii şi de harul sfinţitor care i-a fost împărtăşit prin Sf. Taine. In aceeaş măsură e dator şi cel botezat de a se lăsa întrodus şi orientat în viaţa cea nouă la care s'a născut prin Sf. Botez.

Dacă nu am boteza copiii născuţi din părinţi creştini „copiii noştri necuraţi ar fi!" [I Cor. VII 14].

Fiind născuţi din părinţi creştini şi în care harul Sf. Taine este prezent în momentul concepţiunii copiii au deja o vocaţie creştină naturală. Invăţătura, Sf. Taine, cultul în general, disciplina, toate laolaltă, sunt mijloace de a face din om un mădular al lui Isus Hristos, de a-l încorpora în biserică, de a-l sfinţi, de a-l mântui. Toate aceste mijloace didactice, liturgice, sacramentale, pedeutice, trebuesc folosite de o potrivă pentru formarea creştinului.

Unilateralitatea, mediocritatea şi sterilitatea spirituală de care se plâng azi atâţia reprezentanţi de elită ai protestantismului, atomizat în atâtea secte, este rezultatul exclusivismului cu care au folosit predica, pornind dela principiul individualist al liberului examen şi dela principiul inutilităţii orientării doctrinare, sacramentale şi practice a Sf. Tradiţiuni.

Numai în biserica noastră sunt valabile cele 3 mijloace amintite mai sus. Deoarece în biserica romano-catolică predomină mijlocul pedeutic. Mijlocul liturgic sacramental care e în atâta cinste în biserica ortodoxă, e de o neînchipuită eficacitate în opera de catehizare. O recunosc azi atâţia protestanţi de talia lui Heiler, Ehrenberg, R. Otto, Choisy etc.

Lucrarea catihetică nu este numai o lucrare de învăţătură şi de lămurire a doctrinii, deoarece ea se foloseşte deopotrivă şi de cult şi de disciplină.

Ce se urmăreşte prin cateheză în chip mai sumar am văzut din cele spuse până aci. Să facem acum câteva precizări: noul născut prin taina Sf. Botez, el primeşte obiectiv ceeace noi intenţionăm să-i dăm

subiectiv prin catehizaţie la vârsta maturităţii relative — deoarece această lucrare poate începe cât de curând şi poate merge până la capătul vieţii.

Orice creştin „e toată viaţa lui un catehumen al Sf. Duh; şi al Sf. Scripturi".

Maturitatea este deci relativă — ea începe dela vârsta la care presupunem că receptivitatea subiectului nu mai e pur pasivă ca în starea de pruncie, ci ea începe să devie din ce în ce mai activă, mai conştientă, mai voluntară şi mai personală.

Maturitatea liturgică şi sacramentală începe mai de vreme decât cea bisericească. — [Pentru Mântuitorul, potrivit concepţiei iudaice, ea a început oficial şi solemn la 12 ani, deşi cu siguranţă ea începuse cu mult înainte prin creşterea primită în Sf. Familie].

Primul scop al catihezei ar fi aşa dar de a face personală intimă şi publică mărturisirea solemnă şi obiectivă a bisericii — pentru a realiza principiul *sentire cum ecclesia,* principiul unanimităţii doctrinare, sacramentale şi disciplinare.

Instrucţia catihetică trebue să meargă mână în mână cu viaţa bisericească în actele ei de cult şi disciplină.

A trăi creştineşte, nu se învaţă decât între creştini, a trăi bisericeşte nu se învaţă decât dacă trăieşti în biserică. Scopul catihezei este de a ritma şi de a identifica în intensitate, viaţa doctrinară, sacramentală şi disciplinară a catehumenului, cu viaţa doctrinară, sacramentală şi disciplinară a bisericii.

Ea va instrui şi va educa creştineşte şi bisericeşte pe celce aspiră să ajungă la „măsura darului lui Hristos" — adecă îl va face un membru activ al bisericii şi prin urmare, un mădular de cinste al însuşi trupului lui Hristos.

Prin lucrarea ei de catehizare, adecă prin instrucţie şi educaţie creştină şi bisericească, biserica urmăreşte formarea personalităţilor creştine, adecă a creştinilor maturi, conştienţi, activi şi care, prin

biserică, prin doctrina, prin Sf. Taine şi prin disciplina ei devin ei înşişi „biserici ale Sf. Duh".

Catihetica are, fireşte, şi un caracter didactic şi formal, dar nu numai atât; ea îmbrăţişează toate mijloacele pe care biserica le poate utiliza, pentru educaţia creştinească şi bisericească a fiilor ei, de orice vârstă, de orice cultură şi de orice rang social,

Ea este pedagogia teoretică şi practică a adevăratului creştin şi a devotatului fiu al bisericii.

Prof. Dr. Gr. Cristescu.

Amintirile unui preot romano-catolic devenit preot ortodox.

[Urmare].

Paroh superior era abatele Rousseau, un bun preot a cărui stimă și prietenie mă răsplăteau de nedreptatea dela curtea episcopală.

Catehismul nu împiedeca de loc lecţiile dela şcoală. La clasele pentru copiii dela 10 la 12 ani am adăogat lecţii de seară pentru adulţi. Buna cuviinţă mă oprea să primesc la mine fetele trecute de doisprezece ani.

Cursurile mi-au fost foarte cercetate. La sfârșitul anului toţi copiii și toţi tinerii știau să scrie, ştiau și cele două prime operaţiuni din aritmetică. Mai mulţi tineri învăţară și cântările bisericești şi în scurt timp au putut cânta liturgii solemne în această mică biserică în care de un veac încoace nu s'au auzit decât liturghii în bas.

Lecţiile mele nu erau nici obligatorii nici laice, erau absolut gratuite. Cu toate că erau foarte simple, parohienii mei știau să le preţuiască mulţumindu-mi prin dragoste și aducându-mi daruri în natură ceeace-mi era de folos. Indată mi-am aranjat foarte bine o curte pentru paseri, și-mi aduceau tot ce era de lipsă pentru întreţinere. Pentruca să trăesc foarte bine aveam mai mult decât îmi trebuia. Aveam câţiva parohieni bogaţi cari îmi aduceau tot ce credeau ei că-mi place mai mult: păsări grase, ouă, lapte, fructe. Singur castelanul nu-mi trimetea nimic. M'a invitat de vre-o două ori la prânz; însă preferam să cercetez pe

bunii ţărani cari aveau alt mod de-a se purta şi cari îmi arătau o dragoste deschisă şi curată.

Se înţelege că eu nici n'am avut de gând să mă conformez, în ceeace priveşte deschiderea şcoalei mele, autorităţii care avea misiunea să conducă învăţământul public. Cu toate acestea n'am fost surprins când am văzut venind la mine pe dl inspector numit Plat. Il cunoşteam fiind un om cu reputaţie. Iubea vinul bun şi-l bea bucuros peste măsură. Un preot literat care-şi cunoştea pe Virgiliu, i-a aplicat la un ospăţ următorul pasagiu din poetul Georgicelor:

Jam satis Prata biberunt.

Versul a stârnit o adevărată furtună.

Eu n'aveam vin bun ca să ofer dlui inspector; imediat sub ochii mei, şi-a luat aere şi m'a ameninţat cu un raport fulgerător contra mea şi şcoalei mele. I-am răspuns foarte simplu şi l-am condus politicos către poarta locuinţei mele.

Câtva timp după aceasta am primit ordin dela prefectură ca să mă conformez şi să cer autorizaţia de-a deschide şcoală, sub pedeapsa de a-mi vedea *stabilimentul* închis. I-am răspuns domnului prefect că nu eram învăţător şi că nici nu voiam s'ajung, că singura mea ambiţie era dea aduce servicii bieţilor oameni; şi că putea să-mi închidă *stabilimentul* dacă acesta era gustul dlui prefect. A avut modestia de-a nu mai insista şi m'a lăsat liniştit.

A trebuit să încunoştiinţez episcopia de ceeace s'a întâmplat. Simţeam o repulsie de neînvins pentru *bufniţa* şi pentru ceilalţi membrii ai consiliului episcopal pe cari îi cunoşteam. Era unul în acest consiliu pe care nu-l cunoşteam, de care se temeau toţi ceilalţi preoţi, căruia eu nu i-am adresat niciodată cuvântul; era dl Fabre des Essarts care a urmat câtva timp după aceea Monseniorului de Sauzin, în scaunul episcopal din Blois.

M'am adresat lui. Nu mă cunoştea, însă i-a plăcut epistola mea. Mi-a răspuns felicitându-mă de munca pe care-o depuneam pentru a instrui pe parohienii mei şi m'a invitat să-i scriu personal despre toate afacerile pentru cari voi avea nevoie de sfatul episcopiei. I-am mai scris de câteva ori şi între noi se stabiliră relaţii excelente în necazul partidei *bufniţei*.

La sfârşitul anului munca mea cu copiii era foarte simplificată. Toţi copiii ştiau să citească şi puteau să înveţe de rost catehismul diecezei. Pentru a continua opera mea şcolară dedeam copiilor opt oare pe săptămână din timpul meu şi sările de iarnă. Rezultatul a întrecut speranţele mele.

Am consacrat restul timpului dragilor mele studii.

Toată înainte amiaza mă preparam pentru a mă supune la examenul de licenţă în litere fiindcă întotdeauna m'a atras profesoratul. După amiezele le dedeam studiilor eclesiastice. Am conceput atunci planul unei lucrări de istorie a Bisericii Franţei şi m'am şi aşezat la lucru. Luam note şi făceam planuri. N'aveam intenţia să public mai târziu rezultatul studiilor mele; n'am fost atras atunci de putinţa de-a deveni *autor*. Nu lucram decât pentru satisfacţia mea personală.

De două ori pe săptămână făceam liturghia des de dimineaţă şi mă duceam apoi la Blois distanţă de douăzeci de kilometri. Ajungând prânzeam la tata, apoi mă duceam la biblioteca oraşului unde şedeam până la patru ore. Mă îngrijam de notele mele, studiam operele cari puteau să-mi furnizeze oarecari deslușiri, mă familiarisam cu marile colecţii benedictine în cari puteam să găsesc documentele ce-mi trebuiau. Biblioteca era foarte bogată în scrieri de acest gen. Dupăce studiam câte şase ceasuri reluam drumul parohiei mele. Făceam dar câte 40 de km. în aceste zile. Eram aşa de fericit de ceeace făceam încât nici nu simţiam osteneala.

Nu ştiu cum a aflat dl Fabre des Essarts că eu mergeam des la Blois să studiez în bibliotecă. M'a învitat la El să-l văd şi să-i spun cum îmi întrebuinţez timpul. Eu n'aveam nici un interes de a nu spune ce făceam. Mă încurăjă în studiul istoriei bisericii Franţei însă m'a oprit să mă supun la bacalaureat. „Vreai să ne părăseşti, mi-a zis, şi să intri în Universitate; nu te voi lăsa. Vreau să rămâi în dieceză; pentru aţi da o dovadă de simpatie şi încurajare te numesc preot în parohia din Saint-Denis-sur-Loire. Vei fi foarte aproape de bibliotecă şi de familie; vei putea să-ţi întrebuinţezi aproape tot timpul pentru studiu, şi vei veni, vino din când în când să mă vezi".

Dl Fabre des Essarts nu era sub influința restului curței episcopale; era atotputernic pe lângă Monseniorul de Sauzin care-l adusese cu el la Blois; era dotat cu un caracter hotărât; era puțin despot și se purta ca un stăpân. Parohia Saint-Denis-sur-Loire unde mă numea era o parohie mică, bună, foarte aproape de Blois, unde îndeplinindu-mi datoria conștiențios, puteam să-mi urmez studiile în tihnă.

Dupăce am fost numit în această parohie, el a făcut o călătorie în țara lui. La reîntoarcere a trebuit să-i dau socoteală de tot ce-am făcut în absența lui; a observat însă că numirea mea la parohia Saint-Denis-sur-Loize a fost anulată și că un altul era numit în locul meu. Bunii mei prieteni Duc, Doré și ceilalți pedanți n'au găsit de cuviință că era destul, aproape trei ani cât am stat în biata parohie Fresnes. Mândria și independența mea i-a jicnit; îi salutam foarte rece când îi întâlneam prin oraș. Ei nu puteau înțelege cum am putut obține simpatia unui om de care se temea tot clerul. Își închipuiau că la reîntoarcere dl Fabre des Essarts și-a uitat deja de protecție și că voi rămânea încă mult timp în biata mea cocioabă din Fresnes. Se înșelau. Dl Fabre des Essarts a observat relele lor sentimente față de mine. Le-a spus rece că menține numirea mea și că se va ocupa personal de această afacere. A scris îndată preotului cu care am fost înlocuit, dându-i o altă destinație și l-a învitat să părăsească Saint-Denis-sur-Loire în decursul săptămânei. Mi-a scris în acelaș timp și mie să mă pregătesc ca să fac o liturghie mare la Saint-Denis-sur-Loire în Dumineca viitoare.

M'am supus cu bucurie, regretând însă pe bunii locuitori din Fresnes cari și ei regretau plecarea mea.

Monseniorul de Sauzin a murit puțin timp după aceea și a fost înlocuit de dl Fabre des Essarts. Dl Doré, *stingătoarea,* ajunge primul vicar general, iar toți ceilalți dușmani ai mei rămân la curtea episcopală însă nu-mi era frică de ei. Episcopul era pentru mine, eram sigur, și n'aveam de-aface decât cu el. I-am făcut câteva vizite și el m'a invitat de câteva ori la masă. Mă găseam acolo lângă dușmanii mei cari să credeau obligați să rostească câteva cuvinte amabile. Episcopul mă așeza lângă el

pentru a se putea întreține mai uşor cu mine. Se interesa de studiile mele și mă încuraja.

Intr'o zi mă întrebă dacă n'am întocmit definitiv vre-o lucrare. Tocmai copiam pentru a doua oară manuscriptul primului meu volum. A vrut să-l vadă. I l-am dat și s'a uitat peste el.

Insă multiplele sale ocupații nu i-au permis să citească în întregime un manuscript așa de voluminos; însărcină cu examinarea pe un venerabil bătrân, dl Guillois, vechiu vicar general, care era considerat ca cel mai bun teolog din dieceză. Un tinăr cleric dela secretariatul episcopiei se ducea în fiecare seară la dl Guillois, îi citea câte-o parte din manuscris și scria ceeace-i dicta bunul bătrân cu privire la lectura, pe care tocmai o ascultase. Când citirea s'a terminat, dl Guillois a redactat un raport așa de elogios cum nici lui Bossuet nu i s'ar fi putut face asupra uneia din cele mai bune lucrări ale lui.

Monseniorul Fabre des Essarts primind și citind raportul mi-a scris învitându-mă la prânz. Mi-a adus la cunoștință raportul în prezența dușmanilor mei stupefiați și mi-a spus foarte grațios: „Dragul meu, nu-ți înapoiez manuscrisul, l-am dat deja tipografului meu; poți să vezi pe acest tipograf și să te înțelegi cu el. Iau asupra mea cheltuelile cu tiparul, dacă trebue".

Credeam că visez ascultând raportul și cuvintele episcopului. Eu o spun cu toată sinceritatea: eu aveam despre scriitorul, care tipăreşte, o ideie așa de înaltă, încât eu m'aş fi socotit ridicol, dacă aş fi aspirat la titlul de *autor*: era modestie, sinceritate, *stupiditate*, dacă vrea cineva, dar așa era. Am rugat pe episcop să nu-mi tipărească volumul: „Nu sunt așa de înaintat în lucrarea mea, i-am zis, așa că-mi va fi peste putință să pregătesc manuscrisele celorlalte volume pentruca opera să apară regulat". „O să lucri mai mult, mi-a zis episcopul răzând. O să ți se dea o cheie dela biblioteca episcopiei; când nu vei putea lucra la biblioteca oraşului vei veni să lucri la noi".

A trebuit să mă hotărăsc. Devenisem autor fără voia mea și prin autoritate episcopală.

Mi s'a ținut socoteală mai târziu.

Părăsind episcopia am vizitat pe dl Guillois. El m'a îmbrățișat cu o dragoste cu adevărat sinceră și mi-a zis: „Dragul meu copil, nu cumva ești fiul acelei respectabile doamne Guettée pe care o număram printre fiicele mele sufletești?" La răspunsul meu afirmativ el m'a îmbrățișat din nou și mi-a vorbit de virtuțile bunei mele mame cu atâta respect încât am isbucnit în lacrimi.

Bunul și învățatul Guillois a murit puțin timp după aceea, cu renumele unui preot pe cât de sfânt pe atât de savant. Laudele pe cari le-a făcut lucrării mele mă despăgubeau îndeajuns de criticile atâtor imbecili și ignoranți.

Aveam la episcopie un alt preot învățat și savant care era fericit de ceeace-am ajuns. Era vechiul meu povățuitor, dl abate Leon Garapin care a părăsit parohia din Mondoubleau pentru un scaun de canonic la catedrală. Avea titlul de vicar general onorar. Era încă la Mondoubleau când apăru prospectul care anunța punerea sub tipar a primului meu volum. Mi-a scris îndatăce l-a primit o scrisoare încântătoare. Primind primul volum pe care i l-am închinat lui, mi-a scris:

Dragul meu prieten!

„Mii și mii de mulțumiri pentru binevoitorul Dtale dar. N'aveam trebuință de o *amintire* pentru a-mi aduce aminte de bibliofilul din parohia Saint-Denis-sur-Loire; totuși aceasta nu strică; și dacă această împrejurare nu adaogă nimic la prietenia ce ți-o păstrez, fiindcă ea și-a atins de mult timp culmea, o va întineri. Ea va face să fii pururea în amintirea mea. Când voi fi obosit, împovărat de relațiile așa de mici pe cari ești silit să le ai cu lumea, voi veni să te găsesc în biblioteca mea; vom face știință bisericească; la rândul d-tale vei deveni învățătorul meu. Vom putea vorbi în toată voia și cu inima deschisă de această Biserică galicană atât de batjocorită de acei ce n'o cunosc..."

Aveam așa dară un bun prieten mai mult la episcopie când dl Leon Garapin a fost numit canonic și primit în consiliul episcopal.

Mulți alți preoți din dieceză m'au felicitat în mod foarte viu de primul meu volum. Din contră, alții cari îmi fuseseră

prieteni până atunci, îmi întorceau spatele și nu știau cum să-și ascundă necazul.

Dl Doré întâlnindu-mă m'a oprit și mi-a zis: „Ei bine, ai devenit deja autor? Nu era necesar să mai faci o carte, sunt prea multe deja și mult mai multe decât poate lumea să citească". I-am răspuns: „Aceasta să nu mi-o spui mie, domnule vicar general, ci Monseniorului, fiindcă el a făcut nerozia să trimită manuscrisul la tipograful său." Nasul cel mare al stingătoarei de lumânări, s'a făcut atunci mai lung și eu i-am întors spatele.

Era printre canonici unul, abatele Morisset, care se dedea drept mare savant și mare orator. Era oracolul curții episcopale; de aceea se înălța peste măsură și-și lua aere impertinente față de biata turmă bisericească. Monseniorul Fabre des Essarts nu i-a cerut sfatul asupra lucrării mele. Era un păcat greu pe care trebuia să-l ispășesc eu. Morisset a cetit volumul și și-a formulat impresiile: „Nu se găsesc afirmații eretice; însă îi putem resuma doctrina în cinci propoziții eretice, cum s'a făcut cărții lui Jansenius, și să se condamne la fel".

Era superb, toate gâștele dela curtea episcopală se întreceau să țipe și să exalte adâncimea fântânei științifice care se numea Morisset.

Exista așadară la Blois ideea unei condamnări a operei mele din care a apărut primul volum. Ideea n'a luat ființă în decursul vieții Monseniorului des Essarts; însă dacă era în locul lui un episcop îngust la minte și ultramontan, de sigur că lucrul trebuia să ajungă până acolo.

Ceeace a urmat vom vedea mai departe.

Monseniorul des Essarts voi să-și pună aprobarea oficială în fruntea primului volum. Morisset, Doré zis *Stingătoarea* de lumânări, *Bufnița* l-au înspăimântat într'atâta de eventualele erori din volumele următoare încât a consimțit s'o amâne. Al doilea volum apăru de asemenea fără aprobare. In sfârșit al treilea volum s'a tipărit tot așa de repede. Dușmanii mei nu mai puteau împiedeca pe episcop să facă un lucru; ei obținură învoirea episcopului ca aprobarea să nu aibă forma solemnă a actelor de acest fel, ci să fie numai o simplă scrisoare pe care puteam s'o pun în fruntea volumului al treilea.

Aceasta s'a şi făcut.

Studiile aprofundate pe cari le făceam pentru a-mi putea continua «*Istoria Bisericii Franței*», nu mă făceau să neglijez datorințele slujbei mele. Toţi locuitorii din Saint-Denis-sur-Loire îmi erau prieteni precum îmi fuseseră şi cei din Fresnes.

Nici episcopia şi nici prefectura nu primea vreodată plângeri nici dela preot, nici dela primar şi nici dela învăţător. Saint-Denis-sur-Loire era o parohie model care nu dădea nici o grije administraţiei. Nu mă îngrijam decât de atribuţiunile slujbei mele ceeace nu mă făcea să nu mă îngrijesc îndeajuns de studii. Cu această ocazie trebue să spun că slujba parohială nu-mi era pe plac. Duhovnicia era un lucru care mă umplea de groază şi eram bolnav când cu ocazia marilor sărbători trebuia să stau câteva ceasuri dearândul.

Cu toate acestea nimeni nu bănuia antipatia mea pentru aceste funcţiuni pe cari nu le îndeplineam decât din datorie.

[Va urma]. **Ilie Beleuţă.**

Ceva din istoricul învăţământului religios creştin.

— Fragment dintr'un studiu. —

In rândul trecut am schiţat istoricul învăţământului religios creştin din biserica răsăriteană până la ivirea mohamedanismului. Acum să urmărim cum s'a făcut în Apus învăţământul, de care ne preocupăm.

In Răsărit aveam şcoale catehetice de pe la anul 150 cari ajung la stare înfloritoare în secolul al VI-lea. Sfinţii părinţi s'au preocupat mult de învăţământ; unii au lucrat practic, alţii teoretic, alţii şi într'un chip şi într'altul, pe terenul pedagogic. Munca didactică în şcoală era mult apreciată şi încurajată. Sf. Ioan Gură de aur în *Elogiul învăţătorului* spune: „Lumea stimează pe un mare sculptor, pe un mare pictor; dar ce preţ are arta lor pe lângă a ace-

luia, care lucrează, nu asupra marmorei sau asupra pânzei, ci asupra sufletelor". Sf. Vasile cel Mare, înfiinţând şcoalele mănăstireşti, designează rol de învăţători sigur celor mai destoinici călugări. Ciril din Ierusalim ne prezintă admirabilele lecţii catihetice. Dar munca câtor catiheţi eminenţi, ieşiţi din vestitele şcoale teologice, nu s'a pierdut, fără a ne lăsa măcar o urmă!

Când mohamedanismul sugrumă viaţa bisericii de răsărit, apusul abia e la început.[1]

Fericitul Augustin e cel dintâi care se încântă de progresele uimitoare, la care au ajuns coreligionarii săi din partea răsăriteană. In special opera Sf. Vasilie cel Mare îl frapează. Adânc cugetător şi bun psiholog cum era, vede dela început că o imitare oarbă nu se potriveşte în apusul mai uscat, mai arid, lipsit, de fanatismul şi fineţa de cugetare a răsăritenilor. Dela început monahismul, pe care el îl introduce în apus, capătă alt caracter decât al desăvârşirii individuale a monahului; monahismul e croit să devie armă spirituală luptătoare pentru biserică, factor social de primul rang, care are să se vâre în lume, nu să fugă de ea gelos de visul unei superiorităţi morale a individului. El însuş, fericitul Augustin, se preocupă de aproape de metoda de predare, scriind, cum arătăm, cea dintâi catihetică cu sfaturi pedagogice, cari nu şi-au pierdut actualitatea şi nu şi-o vor pierde niciodată, fiind bazate pe o puternică şi corectă observare psihologică.

Deci, pe vremea lui, Africa de nord are şcoale pentru cei mulţi, altcum ce rost are să scrie catihetică. Sinodul dela Vaison [anul 529] ordonă tuturor preoţilor să adune în casele lor pe tineri, şi să-i înveţe să *cânte* psalmii, să *cetească* sf. Scriptură şi să fie *învăţaţi şi în legea Domnului.*[2] In urma acestei hotărâri, înfiinţează Cassiodor şi Boëthius primele

[1] Dealtfel creştinismul în Apus până la a. 258 e pur grecesc, folosind limba grecească [chiar şi în Roma]. Abia cătră anul 400 ajunge stăpân pe sine.

[2] K. Faulmann, o. c. pg. 3.

şcoale în Italia,[1] — imitând pare-se şcoalele romane păgâne. Adevăratul întemeietor al şcoalelor creştine apusene e *Benedict de Nursia* care în anul 529 înfiinţează în mănăstirea Monte-Casino din Calabria ordul Benedictinilor, cu menirea de a crea şi susţinea şcoale mănăstireşti. Acesta deci transplantează în Apus ideea şi fapta Sf. Vasile cel Mare, după 150 de ani. Şcoalele acestea mănăstireşti însă tind şi ajung şcoale complecte, dela învăţământul elementar până la cel superior inclusiv. Alăturea de aceste şcoale mănăstireşti se ivesc şi se desvoltă şcoalele catedrale sau episcopeşti şi fundaţionale [un fel de gimnazii].

Cu toată catihetica lui Augustin, în aceste şcoale domnia mecanizarea anostă şi disciplina răzimată pe bâtă şi pe reţinerea mâncării. In afară de cântare, rugăciuni, cele 10 porunci, Tatăl nostru [numai mecanizate], studiu biblic nu se făcea decât în şcoalele superioare, iar serviciul de carte îl făceau mai numai picturile din biserici. Totuşi învăţământul da rezultate, fiindcă viaţa din familie cu cea din afară mergeau mână în mână.[2]

Opera intreprinsă de benedictini le asigură în scurtă vreme vază şi avere. Imbogăţindu-se neglijează învăţământul.

Prin secolul al XII şi al XIII-lea, problema învăţământului şi-o iau asupra alte două orduri franciscanii şi dominicanii. Cu aceste orduri avem de a face şi noi Românii.

Invăţământul nici sub ei n'ar fi făcut prea mult dacă n'ar fi fost influinţa şcoalelor, destul de realiste ale Maurilor din Spania [dela cari nu s'a învăţat atât cât se putea învăţa],[3] aceasta sub raport ştienţific, iar sub raport religios, dacă nu se năpustia asupra Apusului secta Paulicienilor orientali [bogo-

[1] Boëthius e cel dintâi autor creştin de manuale şcolare, bunicele.

[2] Dr. K. Heilmann: Handbuch der Pädagogik.

[3] Maurii din Spania sunt cei dintâi, cari fac anatomie şi medicină disecând cadavre de oameni, în secolul al XI-lea. Idea lui Bacon de Verulam nu e atât de originală cum se crede.

milii Peninsulei balcanice şi albigenizii Franţei], cari provoacă începuturile reformei apusene. Aceştia duc poezia profetică orientală în apusul prea puţin înclinat spre poezie, duc obiceiuri religioase exagerate, duc sfânta Scriptură şi scrieri religioase în limba maternă a popoarelor. Toate acestea rând pe rând provoacă o mişcare religioasă nouă [Valdus, Wiclif], scrieri apologetice, enervare, reformă şcolară. Papii în scurtă vreme se conving, ca n'ajută cruciatele răsboinice pornite împotriva lor.[1] Mai ales după mişcarea lui I. Huss, biserica papală înţelege că *Oglinda spovedaniei* lui Beda Venerabilis şi a arhiep. Teodor de Canterbury, plus o mecanizare a celor 10 porunci şi a câtorva rugăciuni nu mai e de ajuns, şi că însăşi şcoalele mănăstireşti şi catedrale trebue să-şi croiască alt drum. *Abia acum începe să se preocupe serios şi cu adevărat de problema învăţământului religios.* Sinodul dela Tartosa [1429] provoacă pe prelaţi să poruncească învăţaţilor să scrie un mic „Compediu" de credinţă despre ceeace trebue să ştie poporul.

Cu reformaţiunea lui Luther se începe în Apus un adevărat răsboiu cultural-religios. Terenul, pe care-şi încrucişează ambele tabere armele, e mai ales şcoala. Apar catehismele şi sfaturile metodice tot unul după altul. Răsboiul nu e terminat nici azi.

Cel dintâi *catehism* propriu zis e al lui Luther[2] dela 1529, alcătuit în două forme, desvoltat pentru predicatori şi unul pentru şcoală numit *Catehism mic.*

[1] Cum să nu revoluţioneze aceştia lumea apuseană, când biserica de acolo nu mai avea grija sufletelor, nici a lui Dumnezeu, ci câştigarea puterii lumeşti. E foarte grăitor cazul petrecut într'un oraş din Italia pe vremea domnirii Anjoueştilor. Parohienii fac atent pe preot, că biserica are lipsă de reparaturi temeinice la coperiş, deci să iniţieze lucrări în această direcţie. Preotul le răspunde cinic: „Ce purtaţi grije de acestea; Dumnezeu a zis să se facă lumea şi s'a făcut, dacă va zice să se facă şi coperişul bisericii noastre, se va face. [Vezi Dr. Miskolczy István, preot rom. cat. „Az Anjon-uralom megállapitása alsó-Itáliában].

[2] Vezi Rude: *Methodik* II şi Dr. Hase: *Kirchengeschichte*, care spune, că Luther a ajuns la idea catehismului în urma unei vizitaţii canonice, făcute de el.

In prefaţa Catehismului mic, Luther dă următoarele sfaturi [după Rude: Metodik II].

1. Predicatorul să-şi aleagă o singură formă [a învăţăturii], să rămână la ea şi s'o facă. — Să încunjure alte texte. Să înveţe tinerimea mai întâi această scriere întreagă după textul ei.

2. S'o înveţe din cuvânt în cuvânt, ca să o poată împărtăşi şi reproduce de-arostul.

3. Dupăce posedă bine textul, să-i înveţe înţelesul, ca să ştie ce au zis.

4. Apoi să ia Catehismul cel mare şi să le dea şi înţelesul deplin.

5. Dar mai ales să facă rugăciunea, de care are mai mare lipsă poporul".

Acestei metode îi aduce îmbunătăţire Commenius, Spener şi mai ales Mosheim.[1] Spener, care scrie „Explicarea *simplă* a învăţăturii creştine" şi „Tabelele catihetice",[2] cere ca învăţământul religios să ducă pe tineri la pietate, la fapte creştineşti şi întroduce metoda de întrebări pentru a ajunge elementul religios „dulce". Mosheim cere desvoltarea învăţăturilor de credinţă cu ajutorul formei socratice. Franke e duşmanul mecanizării. „Pe întreaga suprafaţă a pământului nu se găseşte un al doilea lucru, cu care să poată produce atâta frică un slujitor al Domnului cum produce prin catehism" spune el.[3] Acum apar catehismele cu întrebări şi răspunsuri. Secolul al 18-lea loveşte „ortodoxia" lui Luther, întroduce raţionalismul, religia naturală şi morala generală [Basedow, Salzmann, Bahrdt] deşi religia tot în acest secol este întrodusă în şcoale ca obiect de învăţământ obligator. Dinter [1760—1831] revine la catehismul lui Luther, cerând o împărţire în unităţi şi apoi lămurirea lor; întroduce şi el forma socratică şi prelucră magistral lecţii de religie. E de remarcat şi catihetica sa.[4]

---

[1] Dr. Rein: Encyklopedie der Päd.

[2] Pipoş: Istoria Pedagogiei.

[3] Dr. Rein: Encyklopedie der Päd.

[4] Rude: Methodek V.

Reformaţiunea deşteaptă şi pune la lucru şi pe romano-catolici. La 6 ani după catehismele lui Luther apare *Catehismul bisericesc* [1535] al lui Gheorghe Vicelius, care relevă din nou principiile lui Augustin. Sinodul dela Trient [1551] dă avânt mişcării, dând prescripţii metodice şi alegând o comisie, care să redacteze un *catehism catolic pentru preoţi* [!]. Acesta apare îndată după sinod sub numele de «*Catechismus romanus*». Tot în urma hotărârii acestui sinod, ordurile şi congregaţiile pun în practică *Şcoala de Dumineca* pentru a învăţa pe tineri şi pe bătrâni. Se deschide drum nou catihesei şi catehismului prin cele trei catehisme: mare, mijlociu şi mic [!] ale lui Canisius [† 1597].

Nu se mai face nimic până la Baptist dela Salle care-şi câştigă mari merite prin şcoala sa. Fleury şi Bossouet vor să alcătuiască o metodă a religiei. Cea dintâi metodică catolică apare însă numai la 1776 sub numele de „Rethorica catehetica" a iesuitului Franz Neumayr din München.[1]

Secolul al 19-lea şi al 20-lea aduce în ambele tabere experimentarea pedagogică. Dupăce Pestalozi critică învăţământul religios, numindu-l „papagalizare", bărbaţii de şcoală tind să-l pună pe baze psihologice. Şcoala herbarth-zilleriană are influinţă şi merit covârşitor în această direcţie. Catolică însă continuă o metodă învechită socotind-o ca un produs aparte al lor. Abia în timpul mai nou au admis — şi încă nu peste tot — metoda herbart-zilleriană în forma ei mai nouă [neoherbartiană].

Dar împotriva concepţiei intelectualiste [în domeniul psihologiei] a acestei şcoale se ridică şcoala din Bremen, care cere sentimentalizarea şi modernizarea învăţământului religios, alăturându-i-se şi o parte a şcoalei activiste. Dar încercarea duce la ridicol [între ascultătorii Mântuitorului sunt fumători, biciclişti şi cetitori de ziare din Bremen!] Şcoala activă adevărată la religie a fost practicată numai

[1] Dr. H. Meyer: Katechetik şi Dr. Heilmann o. c.

de şcolile catehumene şi de cele pietiste, şi în afară de rezultatele lor, nimic nou nu mai pot aduce încercările împodobite cu pene de păun ale curentului pedagogic „nou".

Intre toate popoarele moderne culte, cu problema învăţământului religios mai mult s'a ocupat poporul german. Germanii au şi ajuns să aibă, în ce priveşte religia, un corp didactic primar la înălţime,[1] cum nu are nici un alt popor.

In domeniul învăţământului religios apusean — cu reflexe până la noi — mai găsim diferite tendinţe, provocate de mişcări sociale şi chiar politice. Unii vor să se predea mai mult T. V., ca mai concret; naţionaliştii antisemiţi vor numai T. N.; unii nu vor să mai audă de catehism în şcoală, alţii şi azi cer mecanizarea textuală a sf. Scripturi şi a catehismnlui.

Frământările pedagogice religioase, de cari aminteam, au provocat un şir de congrese importante, cum a fost bunăoară cel dela München, Bremen, Viena. Tot ele — frământările — au adus în unele state separarea învăţământului religios de cel laic; în altele e susţinut şi predat de stat, în altele lăsat numai în grija bisericii, statul desinteresându-se, în alte locuri socotit de stat ca cel mai important din punctul de vedere educativ, dar lăsat sub controlul bisericii, care nu prea e destul de efectiv, iar în alte state, şcoala nu face educaţie religioasă, decât instrucţie în domeniul religiei generale şi un învăţământ al „moralei"-laice.[2]

In ce priveşte politica şcolară, nu putem prevedea ce poate aduce viitorul. Ca un semn al vremii totuşi putem remarca experienţele din Germania de după răsboiu. Guvernele socialiste au desfiinţat învăţământul religios. După 3 ani de experimentare,

---

[1] Pr. Gr. Popescu-Breasta: „Invăţământul religios în Germania" memoriu către Ministerul instrucţiunii.

[2] Rude: Methodik II, pentru ceice doresc amănunte.

părinţii în massă au pretins reîntroducerea învăţământului religios obligator în şcoală.

O catehizare a oamenilor vârstnici, după metoda, pretinsă mai ades, a primilor creştini, încearcă sectele reformatorice apusene. Ele practică intens şcoala de Duminecă [America, Anglia]. Mai toate negligă învăţământul religios propriu zis al copiilor de curs primar. Abia acum sosesc ceva veşti, că pretind şi ei întroducerea lui obligatoare în şcolile de stat şi particulare. [Anglicanii se preocupă chiar de alcătuirea unui plan analitic].

In timp ce în Apus sunt mişcări aşa de mari, în Răsărit, din cauza asupririi turceşti, nu se mai cultivă decât tradiţia, şi şi aceasta aşa cum poate trece ea din gură în gură, poate mai adesea pe şoptite şi înviorată de fantazia popoarelor. Rusia nu-şi poate consolida un învăţământ temeinic, fiindcă însuşi statul acesta amalgam n'a putut fi consolidat deplin nici până azi. Reformaţia doar aduce o mişcare şi la ortodocşi. [Şi reformaţii şi catolicii căutau proseliţi între noi]. Mişcarea se restrânge însă mai numai la noi Români.

Reprivind deci istoricul învăţământului religios apusean, vedem o imitare laicizată, mai corect romanizată, a celui răsăritean. Evul mediu nu prea produce ceva însemnat. Abia reformaţiunea, cu lupta religios-culturală, pe care o provoacă, pune ştientificeşte problema, şi încearcă să o şi soluţioneze. Totuşi înălţimile învăţământului religios al şcoalelor catehumene, nu le-a mai ajuns nimăni până azi, nici chiar pietiştii.

Cauza? Poate lipseşte entuziasmul sincer al primilor creştini, şi Duhul care toate le împlineşte.

Preot. **Gh. Major.**

Relaţiile bisericii româneşti ortodoxe din Ardeal cu Principatele române în veacul al XVIII-lea.[1]

(Urmare.)

4. Relaţiile bisericeşti cu Principatele Române şi influenţa persecuţiilor religioase din Ardeal asupra acestor relaţii (1740–1761).

Persecuţiile religioase în acest timp iau proporţii din ce în ce mai mari faţă de populaţia românească ortodoxă şi faţă de preoţii ei. Românii luptă eroic pentru legea strămoşească alături de conducătorii puţini ce le mai remăseseră. Niciodată răbdarea şi credinţa religioasă ale Românilor ardeleni n'au fost mai greu încercate ca în acest veac al XVIII-lea. Dacă persecuţiile de credinţă şi de tot soiul au adus atâta suferinţă neagră strămoşilor din acel timp, ele au avut şi marele dar de a face să se strângă relaţiile între Românii subjugaţi şi între cei din Principatele române. Zeci de mii au trecut în Principate, pentru a-şi salva viaţa şi credinţa de urgia ungurească, neuitând de fraţii lor rămaşi în robie. In urma «revoluţiilor» religioase conduse de călugării Visarion Sarai (1744) şi Sofronie din Cioara (1759—60) mulţi credincioşi ortodocşi din Ardeal au fost siliţi să treacă Carpaţii, ba unii au ajuns până pe malul stâng al Nistrului ca colonişti ai Rusiei.

Despre aceste treceri şi relaţii între fraţii de pe ambele coborâşuri ale Carpaţilor, iată ce ne spune cronicarul protosincel, de origine ardelean Naum Râmniceanu.[2]

«Dar şi eu am familie în Valahia, acum de 70 de ani (=c. 1755—60), din zilele strămoşului meu după tată Ioan. Acesta din neamul militarilor (din satul Jina, jud. Sibiiu) adecă al militarilor Mariei Tereziei, Impărătesei Austriei, din cauza constrângerii Unaţiei numită, ca un zelos al credinţei ortodoxe, dupăce mult timp s'au împotrivit militarii săi şi împreună cu tatăl meu după trup (Bucur, care era şef în această împrejurare), cu toate că au învins şi s'au dat ordin împărătesc, după reclama lor comună ca acest corp de armată să rămână nesupărat în

[1] Vezi «Revista Teologică» an. 1925, Nr. 10–11.

[2] C. Erbiceanu, *Viaţa şi activitatea literară a protosinghelului Naum Râmniceanu*, discurs de recepţie la «Academia Română», Bucureşti 1900, pag. 8.

cele ale religiei lor, dar fiindcă s'au ivit unii vrăşmaşi şi ameninţători ai vieţii părintelui şi unchiului meu, eşind din ţara lor Transilvania în Valahia, s'au aşezat în judeţul Muscel, lângă apa numită râul Doamnei, în localitatea zisă Corbi, unde cu trecerea timpului s'au şi îngropat şi unchiul şi familia mea. Cu chipul acesta părintele şi unchiul meu s'au făcut conducătorii unei colonizări atât de mare a Transilvănenilor în *Romania-Valahia, pe care părintele meu o cunoscuse înainte de colonizare. Că dupăcum îmi amintesc din cuvintele părintelui meu, că el, încă tinăr fiind, a învăţat carte aici în Bucureşti, la un dascăl numit Lupu, şi dincolo peste Olt, în prea sfânta episcopie a Râmnicului. Apoi după căsătoria sa în Transilvania, nici hirotonia n'a primit o dela arhiereul de pe atunci al ortodocşilor, ci pogorându-se în Valahia, a fost hirotonit diacon şi preot de către Grigorie Episcopul de atunci al Râmnicului* (1749–60), *după cum dovedeşte gramata de hirotonire a sa.* După aşezarea sa aicia părintele meu a fost cinstit cu protopopia de către Mitropolitul Grigorie de atunci (1760–87)...

Protopopul unit Nicolae Pop din Balomir, vicarul episcopului din Blaj Inochentie Klein Micu — acum exilat la Roma — văzând vrajba iscată între Români din cauza Unirii cu Roma, apoi nedreptăţile, persecuţiile şi siluirile de credinţă pe cari trebuiau să le îndure tot mai mult fraţii săi din partea catolicilor, se lăpăda de Unire, trece Carpaţii în Iulie 1748 împreună cu oameni de ai lui, şi se aşeză la mănăstirea Argeş din Ţara Românească, unde ajunge arhimandrit, dupăce se întoarse din Rusia, unde intervenise la Ţarul rusesc pentru protecţia fraţilor săi din Ardeal. De aici caută să dea tot ajutorul ortodocşilor din Ardeal în lupta aprigă cu catolicii. In Ardeal avea numeroşi aderenţi cari erau gata să treacă în Muntenia, numai Voevodul ţării, cu care vorbise părintele Nicolae, să-i împărtăşească de oarecari favoruri şi vor veni până la vre-o 16 mii de Români.[1] Despre această acţiune a arhimandritului dela Argeş aveau cunoştinţă şi Guvernul şi consilierii catolici ai Ardealului, cari din o şedinţă, ţinută în Sibiiu la 6 Septemvrie 1750, scriu reginei Maria Terezia[2] că «Românii nimic nu doresc mai mult, decât dospitura schismaticilor vecini din Muntenia şi Mol-

[1] Hurmuzaki, *Documente*, VI. p. 602 (din Oct. 1748).

[2] Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. al XVIII.*, vol. I. Sibiiu, 1920, pg. 95—6 No. 64.

dova»... Un preot de curând sfinţit însoţit de un ţăran Bucur Sas şi de judele din Galiş, cutreera satele din scaunul Săliştii, vânzând cărţi aduse din Bucureşti, şi punând pretutindeni în mâna poporului scrisoarea împărătesei Rusiei Elisabeta, către ambasadorul ei din Viena în favorul ortodocşilor ardeleni persecutaţi (din 1750),[1] şi privilegiul Domnului Ţării Româneşti Grigorie Ghica (din 14 Maiu 1750) pentru Românii din Ardeal cari aveau să se aşeze în Muntenia.[2] Guvernul spune că în dosul nemulţumirilor şi agitaţiilor religioase din Ardeal stă acest neastâmpărat şi fanatic călugăr pentru neamul său Nicolae Pop dela Mănăstirea Argeş, pe care trebuie ademenit să se întoarcă acasă şi apoi prins să fie arestat greu. S'a pus un premiu de 200 galbeni pentru cel care-l va prinde pe Nicolae Pop.[3]

E fapt sigur că mişcarea religioasă a călugărului Visarion a fost necontenit alimentată de preoţii şi călugării veniţi din cele două Principate româneşti, cari străbăteau satele, mănăstirile ardelene, îndemnând poporul să lupte din toate puterile lui pentru credinţa strămoşească şi contra uniţilor cu Roma. La intervenţia clerului unit şi a catolicilor Guvernul în 1744[4] şi 1746[5] ia aspre măsuri ca să fie alungaţi din Ardeal toţi preoţii şi călugării «schismatici» cari s'au strecurat pe ascuns aici din Ţara Românească şi Moldova, fiindcă ei sunt una din cauzele principale ale tulburărilor religioase şi că unirea nu face nici un progres, ba din contră mulţi dintre uniţi să întorc la biserica «schismatică», apoi preoţii ortodocşi, sfinţiţi în Ţările române, să fie scoşi din slujbele lor de parohi, iar cei cari vreau să treacă Carpaţii pentru hirotonire să fie arestaţi şi pedepsiţi.[6] Toate măsurile acestea drastice nu foloseau la nimic, decât că potenţau eroismul religios al poporului român şi ura contra unirii cu Roma latină.

---

[1] Bariţ, *Părţi alese din istoria Transilvaniei*, I. Sibiiu, 1889, pag. 730—32, No. 28.

[2] Dragomir, o. c., pag. 89—90, No. 61.

[3] *Ibid*, pag. 207, 105—110, No. 67—8 (din April, Iunie 1751).

[4] Dragomir, o. c. pag. 148—9.

[5] *Ibid*. p. 55 No. 40, Bariţ, o. c. I. pag. 728—30.

[6] Trei preoţi, unul cu numele Dan, veniţi din Ţara Românească, produc tulburări în Sălişte şi sunt arestaţi în Ianuarie 1745. Dragomir, o. c. pag. 145 prefaţă; Alţi trei preoţi sfinţiţi în Ţara Românească şi închişi în cetatea Deva de unde pe doi poporul îi eliberează cu forţa. *Ibid*. pag. 160 prefaţa (c. 1745).

Românii din Şcheiul Braşovului amintindu-şi de legătura lor ierarhică cu Ţara Românească cer dela Impărăţie pe la 1752, în frunte cu preotul lor Eustatie Vasilievici, ca ei să atârne bisericeşte de episcopia de Râmnic sub oblăduirea căreia fuseseră oficios până la 1739 cum am văzut mai sus.[1] Din acest timp 11 Martie (1742—3)[2] avem o scrisoare a episcopului de Buzău Metodie cătră protopopul Radu din Scheiu, în care spune că a primit scrisoarea trimisă prin Stoica, fratele răposatului episcop Misail de Buzău. Gheorghe Hărşu, care a cheltuit nişte bani ai episcopului Misail, e la «opreală», de unde nu poate scăpa până când nu «va plini banii, fiind acum, în judecata domniei».[3]

Călugărul Sofronie, fiu de preot din familia Oana din satul Cioara, conducătorul revoltei religioase din 1760, şi-a făcut ucenicia bisericească la vre-o mănăstire din Ţara Românească,[4] poate la Cozia, căci la începutul secolului al XIX-lea ni se spune că modesta mănăstire-schit din Cioara a fost închinată Coziei. Dupăce revolta aceasta pentru apărarea credinţei străbune fu sugrumată, Sofronie se refugiază în Ţara Românească, după spusele protopopului Simion Stoica din Bălgrad. care «a auzit, în 19 Septemvrie 1762, dela dascălul Bălgradului Ioan, care a venit din Valahia de curând, că Sofronie este la Argeş în bună stare, a vorbit cu el în trecuta iarnă în Râmnic, acum n'a vorbit ci numai a auzit dela episcopul Râmnicului că este tot în sus numita mănăstire Argeş».[5] Cu Sofronie au trecut Carpaţii o

[1] Iorga, *Studii şi documente*, XIII, pag. 246—7, No. 51.

[2] Stinghe, *Documente etc*, I. pag. 2—4, No. II data e greşită 1700 (7208) căci Metodie atunci nu era episcop de Buzău.

[3] Biserica din Şcheiu avea vii la Topoloveni (lângă Piteşti) dăruite de jupăneasa Maria pe la 1693, pe cari le scuteşte de dări Domnii Ţării Româneşti: Ştefan Cantacuzino (18 Iulie 1714) şi Ioan Mavrocordat (1 Noemvrie 1718) cf. Ioan Prişcu în «*Gazeta Transilvaniei*», Braşov, 1920 No. 238 (4 Noemvrie), apoi la Cernăteşti dăruite de ieromonahul Iosif din schitul Sinaia, care fusese preot la biserica din Şcheiu. *Ibid.* No. 221 (din 17 Octomvrie şi Nr. din 24 Oct. 1920). La 1754 biserica din Şcheiu vinde via din Topoloveni cu 150 taleri. cf. Iorga, *Studii şi doc.* I—II. p. 306, No. 74. — Vezi despre privilegiul preoţilor din Şchei de a ţinea la păşune în Moldova 400 oi, iar în Ţara Românească 800 oi scutite de goştină din partea diferiţilor Domni în sec. al XVIII-lea, cartea mea, *Păstorii ardeleni în Principatele române*, Arad, 1925 pag. 39—43.

[4] Bunea A., *Episcopii Petru P. Aron şi Dionisie Novacovici (1751 până 64)*, Blaj 1992 pag. 450—1.

[5] *Iorga, Studii şi documente*, IV, Bucureşti, 1903, pag. 93, No. LXXXVII.

mare mulţime de ortodocşi, cari împopulau 50 de sate în Muntenia, toate puse sub supravegherea lui Sofronie care incassa dela fiecare cap de familie câte 1 leu pentru Domnul ţării şi 1 leu pentru sine.[1]

Toţi tovarăşii principali ai lui Sofronie, în lupta pentru apărarea ortodoxiei în Ardeal, au fost călugări fanatici, cari au crescut în mănăstirile din Ţara Românească. Aşa bunăoară aprigul luptător popa Iuon din Aciliu care a stat la carte în Muntenia peste zece ani, şi mai târziu în Rusia şi-a completat studiile teologice.[2] Apoi călugărul ardelean Nicodim, pe care episcopul de Râmnic Grigorie la 9 Iulie 1757, îl recomandă cu aceste bune cuvinte: «Este om bun fără nici o pricină şi cu toată supunerea şi dreptatea ne-a slujit cum se cade. De aceea pe toţi vă poftim ca ori pe unde ar trece sau ori unde ar vrea să locuiască, fără de îndoire să-l primiţi şi să-l miluiţi care precum vă veţi îndura şi în dragoste dumnezeiască să-l aveţi, ca pe un adevărat creştin şi preot *şi om de noi încredinţat către toţi*».[3] Iar mitropolitul Ţării Româneşti Filaret, la 7 August acelaş an, îl recomandă tuturor astfel:[4] «Acest cuvios ieromonah Chir Nicodim, carele fiind om străin din ţinutul Belgradului, a fost venit la sfta episcopie a Râmnicului, de multă vreme, la fratele nostru întru Hristos Chir Grigorie episcop, unde aflându-se cu slujbă dreaptă şi vieţuire curată, l-a învrednicit şi cu darul preoţiei, şi având bună râvnă duhovnicească ca să meargă să se închine pe la locuri sfinte şi dupăce-şi va ogonisi de trebuinţă chiverniseli vieţii să meargă să se închine sftului şi de viaţă izvorâtoriul mormânt al Domnului nostru (dupăcum de aceasta ne-am încredinţat din cartea fratelui episcopului Chir Grigorie ce am văzut în mâna cuvioşiei sale)...pe toţi vă îndemnăm să-l primiţi cu cucerire şi cu dragoste să-l miluiţi cine cu mult cine cu puţin şi cine cu ce vă veţi îndura»... Deci părintele umblase o lume întreagă, fusese la Ierusalim, apoi la Moscova, luptând pentru cauza dreaptă a ortodocşilor români din Ardeal alături de Sofronie cu care avea strânse relaţii cum se vede din scrisoarea adresată către popa Ioanic

---

[1] Bunea, o. c. pag. 451.
[2] Bunea, o. c. pag. 438.
[3] Dragomir, *Istoria desrobirii religioase*, I, pag. 166, No. 108.
[4] *Ibid*, pag. 166—7, No. 109.

din Scheiul Braşovului cu data 22 August 1761.[1] După potolirea mişcării religioase din 1760 Nicodim se retrage în Muntenia la mănăstirea olteană Bistriţa unde ajunsese egumen şi de unde peste câţiva ani, la 2 Ianuarie 1763, cere dela noul episcop ardelean Dionisie Novacovici «blagoslovenie şi încredinţare» ca să poată veni iarăşi în Ardeal, deoarece «trăgându-mă şi eu cu patria de acolo mi s'au înveselit sufletul împreună şi s'au bucurat şi inima de acea de mult dorită a ticăloşilor pravoslavnici».[2] Nicodim e omul de încredere al episcopului de Râmnic Grigorie, care-şi dădea seamă foarte bine, că în Ardealul persecuţiilor şi ademenirilor religioase e nevoie de clerici cu credinţă ortodoxă puternică, de aceea Grigorie în 1 Ianuarie 1763, scrie episcopului Dionisie Novacovici aceste rânduri despre Nicodim: «Fiind cu neamul din Belgrad, şi viind către noi încă mai dennainte, fiind mirean, l-am călugărit, aicia la episcopie, făcându-l diacon şi preot, şi ne-au slujit câtăvaş vreme bine şi cu dreptate. Apoi din nou îndemnarea lăcuitorilor pravoslavnici ai Ardealului, luându-şi voie şi blagoslovenie dela noi, s'au dus cu oareşce jălbi şi până la Curtea rusească, la răposata întru fericire Elisaveta Petrozna, marea Împărăteasă a toatei Rusia, şi de acolo întorcându-se iarăşi aice, doreşte, de va fi voia şi blagoslovenia Frăţiei Tale, să-şi vie în locul şi neamul său. Pentru care şi noi poftim pe Frăţia Ta ca să aibă voie şi blagoslovenie să vie şi să-l primeşti lângă Frăţia Ta cu slujbă, că ieste om bun şi cât au fost lângă noi ne-au slujit cu dreptate. Ci poftim să avem dela Frăţia Ta răspuns, ori în ce chip vei socoti Frăţia Ta»...[3]

Despre alţi doi tovarăşi ai răsvrătitului Sofronie ne vorbeşte preotul Nicolae din Abrud într'o scrisoare către episcopul Dionise Novacovici (c. 1760—1): «Spionii lui Sofronie, aceştia, adecă Efrem şi Teodosie, i-am aflat unde sunt, prinzându-le şi cartea, care o voi arăta de o va vedea Preasfinţitul unde scrie, iară aşezământul lor este aşa»: Efrem vine din Ţara Românească la protopopul din Bălgrad Simion Stoica, care-l face «popă întărit în eparhia lui, la satul Ţălna, din sus de Bălgrad, lângă un călugăr Atanasie slujitor». Teodosie vine şi el peste munţi; el e pus de acelaş «slujitor în satul Bulz». Se împart

[1] Hermann, *Das alte und neue Kronstadt*, I, Sibiiu, 1883, pag. 256.
[2] Iorga, *Studii şi documente*, XIII pag. 248—9, No. 56.
[3] Iorga, o. c., IV, pag. 90—1, No. LXXXIV.

în aceste părţi de oamenii lui Sofronie antrimise de episcopul de Râmnic Grigorie.[1]

Amândoi aceşti doi călugări au fost arestaţi, apoi refugiaţi în Muntenia, întorşi în Ardeal stau ascunşi. Eromonahul Teodosie scrie (1 Iulie 1766) «bunului părinte» protopopului din Bălgrad, din locul «unde şti că mă aflu». Şti bine câtă nevoe am pătimit; fusei prins la Sibiiu; mă scoseseră din Sibiiu cu Nemţi, până mă scoasă din ţară afară. Dară încăş cu câtă nevoe am trăit în Ţara Românească pânăce am trecut muntele iarăşi dincoace, câtă frică şi nevoe am pătimit, numai având noroc, că fiind şi fratele Efrem călugărul, care şi el au fost prins dimpreună cu mine, ştiind sama muntelui şi având cunoştinţă cu dumniata... am osârduit să dăm faţa cu dumniata»...[2] In 6 Iunie 1767 Novacovici întreabă din Răşinari pe popa Ion Morariu din Câmpeni despre cei doi călugări: «La Bulzu, la mănăstire, popa Teodosie spionul cu a cui ştire au şezut acolo şi cu a cui slobozenie s'au dus de acolo; aşişderea şi pentru călugărul Efrem, cu a cui ştire s'au dus în Ţara Românească, şi cu a cui povaţă, şi unde se află acum».[3]

Astfel persecuţiile religioase din Ardeal nu pot rupe relaţiile cu Ţările Româneşti, ci dimpotrivă le intensifică. In timpul când lipsia episcopul ortodox în Ardeal, ceice voiau să fie preoţi, treceau munţii pentru hirotonie la diferiţi episcopi români.

S'au sfinţit în Ţara Românească următorii preoţi ardeleni:[4]

La 1740: Coman Bârsan, preot în Răşinari; la 1746: Moise Moga din Sălişte; la 1753: Ioan Bobanca din Sebeşul-de-sus (jud. Sibiiu); la 1754: Stan Tipei şi Vlad Ţepeş din Bran (jud. Braşov); la 1755: Constantin Stan din Turcheş (jud. Braşov); la 1756: Bucur Şerban din Mateiaş (jud. Târnava-mare), German Racabeu din Căpâlna (jud. Alba), Moise Marcovici din Cărpiniş (jud. Alba); la 1757: Oprea Stanus din Loman (jud. Sibiiu).

La 1758: Toma Nan din Ucea-de-jos (jud. Făgăraş), Avram Lupu din Topârcea (jud. Sibiiu), Ioan Popovici din Holbav (jud. Făgăraş), Gheorghe Bunea sen. din Alma (jud. Târnava-mică).

---

[1] Iorga, o. c., XIII, pag. 238—9, No. 13.

[2] Iorga, *Studii şi documente,* IV pp. 96—7 No. 92.

[3] Iorga, *o. c.* XIII, p. 264 No. 143.

[4] Vezi conscripţia din revista *Transilvania* XLII, Sibiiu 1911, pp. 38—61, 148—171, 266—294 (din 1805); Preotul Simion din Teliuc (jud. Hunedoara) sfinţit de Grigorie, episcop de Râmnic în 12 Decemvrie 1759 cf. Iorga, *Studii, Documente,* XIII p. 290 No. XXIV.

La 1759: Mihai Popovici din Măniărău (jud. Hunedoara), Sămoilă Nan din Arpaşul-de-jos (jud. Făgăraş), Ioan Stoia din Drăguş (jud. Făgăraş), Matei Vlegera şi Ioan Popovici din Sâmbăta-de-sus-răsăriteană (jud. Făgăraş), Radu Moga din Veneţia-de-sus (jud. Făgăraş), Onea Banciu din Streja-Cârţişoara (jud. Făgăraş), Ioan Popovici din Ilimbav (jud. Sibiiu), Ioan Titske din Bran (jud. Braşov).

La 1760: Mihail Raita şi Ioan Şolca din Şona (jud Făgăraş), Isaia Metz sen. din Răşinari (jud. Sibiiu), Mihail Greavu sen. din Comana (jud. Făgăraş) Avram Stanculeţ din Sulighete (jud. Hunedoara), Dumitru Crişan din Fornadie (jud. Hunedoara), Solomon Popovici din Banpotoc, Simion Popovici din Streiu, Dimitrie Popovici din Streiu Săcel (jud. Hunedoara), Mihai şi David Popovici din Cinciş (jud. Hunedoara), Stan Budovits din Făntăna, Ioan Popovici din Crihalma, Constantin Popovici din Boarta, Nicolae Popovici din Valendorf (toate jud. Târnava-mare), Gavril Câtulea din Cetea, Eremie Popovits din Râpa-Râmeţului, Gavril Popovici, Simion Bărlutz şi Constantin Zinar din Ponor, Moise şi Ieremie Popovici, Crăciun Braga şi Teodor Ştefănutz din Râmeţi, Teodor Naretz din Poiana, Iacob Leah din «Kis-Aranyos» (toate jud. Alba), Toader Marc din Şard (jud. Târnava-mică).

La 1761: Ioan Popovici din Şard (jud. Alba), Mihail Popovici din Laslăul-român (jud. Târnava-mică), Petru Popovici din Bobohalma (jud. Târnava-mică), Pavel Novac din Tâmpa (jud. Hunedoara), Ioan Neam alias Samoil din Sălişte (jud. Sibiiu), Iacov Izrael din Răşinari,[1] Teodor Delbe din Bene şi Gheorghe Cenda din Şaroş (jud. Târnava-mare), Ionaşiu Izrael din Sebeşel (jud. Hunedoara).[2]

Preoţi sfinţiţi în Moldova se amintesc:

La 1760: Nicolae Troancheş din Zlagna (jud. Alba) şi Gheorghe Todoran din Ciceu-Haşmaş (jud. Dobâca); la 1761: Gavril Coteţ din Tritiul-de-jos (jud. Turda).[3]

O altă categorie de preoţi sfinţiţi în Principatele Române sunt aceia cari întâiu au fost uniţi şi apoi s'au întors la ortodoxia cea adevărată.

---

[1] Iorga, *Studii şi documente*, IV p. 89; Iacov din Răşinari e sfinţit de episcopul de Râmnic Grigorie.

[2] Revista *Transilvania*, locurile citate.

[3] *Ibid.*

Diaconii: Constantin din Răşinari, Mateiu din Cornăţel, Şandrul din Ilimbav (jud. Sibiiu), sfinţiţi de episcopul unit Inochentie Klein, şi preoţii: Ieremia din Belgrad, Andreiu din Zoltan (jud. Târnava-mare), Ion din Petrilaca (jud. Alba), sfinţiţi tot de episcopul unit Inochentie, apoi preoţii: Pavel din Racoviţa (jud. Sibiiu), sfinţit de mitropolitul Gheorghe al Moldovei, Crăciun din Bogata (jud. Turda) şi Ioachim din Meşcrac (jud. Alba), hirotoniţi de mitropolitul Daniil al Ţării Româneşti, Gheorghe din Mucundorf (jud. Târnava-mare), sfinţit în Moldova de episcopul de Roman Daniil şi Petre şi Ion din Petrilaca (jud. Alba), sfinţiţi de episcopul din Cerven (aceşti 5 au căzut la Unire), — în 1745 declară cu toţii şi fiecare în parte, sub iscălitura proprie şi în prezenţa martorilor şi a mitropolitului Ungro-Vlahiei următoarele:[1] Eu... acum nevrând să mai fiu la unaţia papistaşilor şi ponturile care au primit dela biserica apusului, cunoscându-mi greşala am venit în Ţara Românească la prea sfinţit părintele mitropolitul Ungro-Vlahiei chir Neofit, poftind să iau blagoslovenie dela Sfinţia Sa ca să fiu iarăşi al bisericii răsăritului, întâiu lăpădându-mă din toată inima mea de toate ponturile unaţiei şi să fiu până la moartea mea al sfintei soborniceştii şi apostoliceştii biserici a răsăritului şi câte primeşte această sfântă biserică a răsăritului, primesc şi eu cu toată inima mea. Iar mergând la ţara mea, de mă voiu întoarce iarăşi la credinţa unaţiei şi la ponturile lor, să fiu fără de darul preoţiei şi subt anatemă, pentrucă aşa m'am prins şi m'am făgăduit, mai bine să mor decât să mă întorc la unaţie şi la ponturile lor».[2]

Se vede că trecerile de acest fel, ca şi de a mirenilor la ortodoxie erau număroase, deoarece mitropolitul Neofit cere deslegare patriarhului Paisie din Constantinopol ca prin ungerea cu mir şi rebotezare să primească pe ceice se întorc

---

[1] *Biserica ortodoxă română*, XV, Bucureşti 1891—2, pp. 595—8, 600—1; Furtună D. *Preoţimea românească în secolul al XVIII-lea*, Vălenii-de-Munte, 1915, pp. 235—41 No. 15—22; Lapedatu Alex., *Câteva documente împotriva Unirii*, Bucureşti, 1915 pp. 23—29. (Sfinţirea acestor preoţi a fost cronologic aşa: 15 Decemvrie 1741, 29 Decemvrie 1744, 12 Februarie, 8 Martie, 1 Aprilie, 7 Iunie 6 Iulie, 11 Iulie 1745).

[2] Vezi despre doi preoţi sfinţiţi în Ţara Românească în 1745 aşezaţi în Beşimbac (jud. Făgăraş), Dragomir *o. c.*, p. 188 prefaţă; Preoţii: Radu şi Iuon din Valda-Rece (jud. Făgăraş) trec în Ţara Românească în 1745 şi se lapădă de unire. *Ibid.*

dela eresie la ortodoxie: Latini, Armeni, iar mai ales Lutero-Calvini din Transilvania. Patriarhul Paisie răspunde că numai cu sfântul mir să-i ungă pe ceice trec la legea ortodoxă.[1] In 24 Noemvrie 1741 Paisie scrie mitropolitului Neofit în chestia unui ierodiacon (se pare că privitor la Constantin din Răşinari, de care am vorbit mai sus) şi zice: dacă a fost hirotonit ierodiacon la latini, se poate hirotoni şi preot, dupăce face mărturisirea trebuincioasă.[2]

Să ne oprim puţin asupra circulaţiei de cărţi bisericeşti deoparte şi de alta a Carpaţilor şi asupra celor cari le tipăreau în acest interval de douăzeci de ani.

Preotul **Ştefan Meteş,**
membru corespondent al Academiei Române,
directorul Arhivelor Statului din Cluj.

Un reprezentant al şcoalei catihetice egiptene:

Clement Alexandrinul.[3]

Suntem în secolul celei mai formidabile intreprinderi de unificare a lumii.

Politica lui Alexandru cel Mare, deschidea vaste perspective imperialismului roman şi doctrinei creştine.

In această strălucită epocă a istoriei universale, s'au fixat posibilităţile de circulaţie ale culturii, prin intenzificarea legăturilor comerciale şi prin internaţionalizarea limbii greceşti.

Centrul vieţii economice şi culturale era Alexandria egipteană [căci marele cuceritor întemeiase 17 Alexandrii]. Aşezată la răspântia a 3 continente şi a 3 culturi, ea ajunse în scurtă vreme cea mai impunătoare metropolă comercială şi culturală a vremii — cu o puternică radiaţie asupra întregii lumi cunoscute.

---

[1] *Biserica ortodoxă română*, XV pp. 593—4 (din 27 Iulie 1741).

[2] *Ibid.* XV, pp. 594—5.

[3] Storiá della Sacra eloquenza [Fr. Zanotto]. Précis de Patrologie [J. Tixeront]. Mélanges de Patrologie [J. Tixeront].

Aci se ridicară *muzeul* şi *serapeul* ptolemeian cu cele 700,000 de cărţi [în anul 47] şi se inaugură uriaşa operă de interpretare a culturii eline şi de universalizare a ei.

Elenizarea orientului fu precursoare creştinării universale.

In sec. III al erei creştine şi mai ales spre sfârşitul lui, biserica din Alexandria a cărei întemeiere i se atribue Sf. Marcu, s'a impus printr'o intensă activitate teologică.

In cadrele acestei biserici, a funcţionat o şcoală catihetică atât pentru instruirea elementară a catehumenilor cât şi pentru satisfacerea nevoilor de lămurire religioasă a intelectualilor creştini şi pâgâni.

După măreaţa operă defensivă şi polemică a apologeţilor, se simţia profund nevoia unor şcoale creştine pentru educaţia tineretului. Intre acestea se distinse şcoala din Alexandria.

Iată ideia care a presidat la aceste fundaţii teologice, după Sf. Clement Alexandrinul:

„Unii socotindu-se prea pricepuţi, nu voiau să ştie nimic nici de filosofie, nici de dialectică, nici de cercetările naturale; ci căutau numai credinţa simplă. Aceştia sunt asemeni omului care fără a-şi da osteneala de a cultiva viţa de vie, pretinde să culeagă dintr'odată struguri. Iar Domnul, [care se numeşte pre sine, prin asemănare, viţă din care se cade să culegem roadele, poruncite de Cuvântul numai după trudă şi aşteptare], zice că trebuie s'o curăţim, s'o săpăm, s'o legăm, şi multe alte lucruri să facem. Ca să putem îngriji via şi pentruca să dea rod bogat e nevoe de cosor, de hârleţ, şi de alte unelte ţărăneşti. Medicina este ca şi agricultura:

Celce învaţă deosebite lucruri ca să ştie să muncească mai bine ogorul şi ca să tămăduiască bolnavii, stăpâneşte o ştiinţă mai de preţ. Aşijderea eu cred că numai acela e un învăţat cu trecere mare, care ştie să vadă legăturile tuturor lucrurilor cu subiectul cu care se îndeletniceşte; să ştie să adune tot ceeace-i foloseşte chestiunii lui şi din geometrie

şi din literatură şi din filologie şi chiar din filosofie, păstrând totuşi neatinsă de orice curse credinţa".[1]

Şcoalele catihetice fuseseră întemeiate şi mai de mult de Atenagora şi Panten; ele însă ajunseră la renume numai prin marii catiheţi *Clement, Origen* şi *Dionisie cel mare*. Ei explicau doctrina punând în relief valoarea şi frumuseţile ei pentru viaţă.

Forma nu era de popularizare, deoarece se avea în vedere, în special, formarea savanţilor creştini.

Intre cei 3 catiheţi citaţi mai sus, se distinge *Clement Alexandrinul*, numit astfel, fie pentrucă s'a născut în Alexandria, fie pentrucă aci a trăit mai multă vreme.

Păgân de naştere, s'a născut pe la 150, se zice la Atena. A studiat cu mare râvnă filosofia stoică al cărei adept a fost.

Cucerit de superioritatea doctrinei creştine, el întreprinse câteva călătorii în Grecia Mare, în Italia, în Palestina şi în Egipt — făcând cunoştinţă cu dascălii creştini. In Alexandria legă prietenie cu Panten supranumit „albina Siciliei" şi conducătorul renumitei şcoale catihetice *Didascalea;* se statornici aci [180] se converti, iar după 9—10, ani fu hirotonit în preot, devenind unul din cei mai osârduitori cooperatori ai lui Panten, ca apologet, ca moralist şi ca educator religios.

Vestea despre ştiinţa şi vrednicia lui se răspândi ca fulgerul: la catehezele lui asistau şi păgânii. La 202, 203, survenind persecuţia lui Septimiu Sever, şcoala catihetică fu închisă din porunca Cesarului.

După unii istorici, el s'ar fi refugiat la Ierusalim, ca ajutor al episcopului Narcis, după alţii, el s'ar fi retras în Capadochia la episcopul Alexandru, fostul său elev, mai târziu ajuns episcop al sf. Cetăţi. Moartea lui a fost fixată cu probabilitate între anii 211—216.

Sf. Clement Alexandrinul a fost o personalitate dăruită cu mari însuşiri: plin de râvnă pentru Domnul

[1] Strom. I, 9.

şi plin de iubire pentru elevii săi; minte clară capabilă de speculaţiunile cele mai îndrăsneţe şi înzestrată cu o largă cultură generală şi teologică. Cunoştea în chip desăvârşit scrierile păgâne şi creştine din care şi citează cu abundenţă. Stilul său e vioiu şi plastic — nu lipsit şi de oarecare prolixitate, datorită prea deselor referiri la autorii utilizaţi.

Ideia dominantă a întregii lui activităţi teologice, este de a pune în evidenţă, contribuţia filosofiei la pregătirea lumii, pentru a o face accesibilă revelaţiei creştine şi apoi de a arăta cum poate fi utilizată această filosofie, pentru expunerea revelaţiei în cadrele unei ştiinţe teologice sistematice.

* * *

Lucrările lui, înşirate în ordinea cronologică, sunt *Protrepticul, Pedagogul* şi *Stromatele,* [după 200] *Ipotiposele, Ce bogat se va mântui? Extrase din scrierile lui Teodot, 53 eclogae de scripturis propheticis* a căror autenticitate nu se poate dovedi. *Eusebiu* îi atribuie câteva omilii: despre Paşti, post, bârfire, sfătuire la răbdare, sau către cei noubotezaţi, Canon eclesiastic sau către iudaizanţi — şi din care ne-au rămas unele crâmpeie numai.

Protrepticonul este o exortaţie cu caracter apologetic adresată elinilor. Incepe cu fabula lui Anfion şi Arion din Metimna: cel dintâi prin puterea şi vraja cântecului ar fi durat zidurile cetăţii părinteşti şi al doilea ar fi fost ascultat de peştii mării — cuceriţi de farmec. Dupăce denunţă orgiile şi tainele idolilor, cheamă pe păgâni să se renască prin înţelepciunea cuvântului, ale cărui minuni culminează în creaţia lumii şi în răscumpărarea ei; confruntă morala păgână cu cea creştină demonstrând superioritatea acesteia. Numai în Isus Hristos avem tot adevărul.

Pedagogul. In această lucrare, împărţită în 3 cărţi, Sf. Clement se dovedeşte ca un excelent catihet. In prima carte, Isus Hristos este înfăţişat ca pedagogul eminent. Combătând pe gnosticii cari

considerau pe creştini ca nişte copii incapabili de perfecţiune, el arată cum în Taina Sf. Botez noi primim sâmburele perfecţiunii — deoarece devenim capabili de a vedea pe Dumnezeu; Isus Hristos ne face educaţia prin bunătate. El a creat pe om şi l-a călăuzit încă dela obârşie spre perfecţiune pe care mai apoi i-o va face integral accesibilă prin întruparea şi prin jertfa Sa.

In cartea a doua şi a treia, fixează deosebite reguli pentru viaţa de toate zilele: vorbeşte despre mâncare, despre băutură, despre râs, despre vorbele deşarte — biciuind moravurile laxe ale vremii şi arătând frumseţea virtuţii.

Pedagogul abundă în antiteze morale de o admirabilă plasticitate, înfăţişându-ne astfel un tip de catehizare exemplară.

Cele 7 Stromate [covoare] se adresează unui public mai cult — ele n'au caracterul popular al Pedagogului, ci mai mult, un caracter speculativ, cu toate că şi în această lucrare, autorul se foloseşte tot de un mijloc intuitiv, deoarece schiţează portretul creştinului desăvârşit.

Creştinului îi e folositoare filosofia — şi credinţa şi cugetarea purced dela Dumnezeu. Perfecţiunea credinţii creştine se dovedeşte în caritate şi în martiriu. Filosofia nu contrazice credinţa.

In această lucrare, Sf. Clement, se manifestă ca un spirit de o nelimitată generozitate şi conciliere.

După trilogia mai sus studiată, una din cele mai de seamă lucrări a lui Clement, sunt *Ipotipozele (schiţele)* în 8 cărţi, cuprinzând excerpta din V. şi N. Testament şi interpretarea lor alegorică, lucrare aspru judecată din punct de vedere teologic, de Fotius.

Omilia *Quis dives salvetur*, în care se tâlcueşte rostul bogăţiei pornind dela cap. X, 17, 31 din Sf. Evanghelie după Marcu, atribuită la început lui Origen şi mai apoi, pe temeiul mărturiei lui Eusebiu, lui Clement, este una din cele mai apreciate lucrări clementine din pricina justeţii concepţiilor etice cu-

prinse în ea. Cei 2 vrăjmaşi ai omului bogat sunt: linguşirea şi ignoranţa — linguşirea pentrucă sporeşte stricăciunea la care, prin firea ei, predispune pe om bogăţia, şi ignoranţa pentrucă nu-i îngădue să pătrundă înţelesul ascuns al Sf. Scripturi. Bogăţia întrebuinţată bine, nu împiedecă mântuirea. Omul bogat să nu-şi lipească inima de bogăţie.

* * *

Am înfăţişat pe scurt viaţa şi activitatea unuia, din cei mai entusiaşti animatori ai vieţii creştine, din cei mai perspicace cercetători ai psihologiei moravurilor şi din cei mai pasionaţi intreprinzători de sinteze spirituale. Trăind în Alexandria, adecă într'o lume cu atâtea aspiraţii contradictorii, cu atâtea posibilităţi de decădere morală şi ispitită la fiece pas de moliciunile huzurului şi iresponsabilităţilor lui morale, Clement Alexandrinul, filosof, teolog şi moralist, s'a simţit chemat să apere şi să propage valorile morale ale credinţii creştine şi să le înfrăţească cu valorile cugetării păgâne.

Critică luxul şi excentricităţile lui şi caută să convingă pe tineri să se lase în toate acţiunile lor, inspiraţi numai de Mântuitorul:

„Cine este pedagogul nostru?" întreabă el în *Pedagogul*, şi răspunde: „Isus Hristos!" „Căci El însuşi îşi dă adesea numele de Păstor. Celce conduce copiii, este un păstor de copii. Cuvântul, pe drept cuvânt, se numeşte pedagog, pentrucă El ne conduce la mântuire, iar noi suntem copiii Lui".

Rugăciunea, cu care-şi încheie această lucrare de educaţie individuală şi socială, este plină de simţire creştinească şi de palpitantă iubire faţă de fraţii săi oameni:

„Fii prielnic copiilor Tăi, Invăţătorule dumnezeesc, Părinte, Indrumător al lui Israel, Fiu şi Tată, Dumnezeu unic şi Doamne.

Fă-ne vrednici, pe noi, ceice urmăm legilor Tale, să Te iubim şi să fim asemenea Ţie, ca să ne împărtăşim de îndurările Tale, şi să nu ne ajungă

asprimea dreptăţii Tale. Dă-ne să petrecem deapururi, în pace, sub aripile Sf. Duh, hrănindu-ne cu negrăita Ta înţelepciune, săvârşind laudele Tale până la plinirea ceasului din urmă, mulţumindu-Ţi, închinându-ne Ţie, Tată, Fiu şi Sf. Duh, Dumnezeu unic, care singur eşti totul, în care totul şi prin care totul fiinţează, ale căruia mădulare noi suntem, Stăpâne vecinic al slavei şi al veacurilor, atot bun, atot înţelept, atot drept, căruia slava se cuvine acum şi în vecii vecilor. Amin".

Prof. Dr. Gr. Cristescu.

Probleme actuale.

Pe marginea concordatului.

Protestele energice și unanime care s'au ridicat din sufletul întregului cler și popor ortodox de câteori problema concordatului a fost pusă la ordinea zilei, au stârnit în unii oameni bănuiala, că aceste proteste n'ar izvorî decât dintr'o nemărturisită frică de ofensiva ce-o va lua catolicismul blindat în privilegiile ce i se vor acorda prin concordat. Catolicismul e militant, iar biserica ortodoxă e „leneșă și funcționărească" – spun apologeții concordatului. De aceea e natural ca biserica ortodoxă să se teamă de acțiunea catolicismului, să se dorească la adăpostul statului și să protesteze împotriva concordatului...

Nu discutăm de astădată întrucât atributele cu cari unii oameni se încumetă să gratifice biserica ortodoxă din România constituesc o insultă; nu discutăm nici măcar activismul eroic al celorlalte biserici — inclusiv cea unită — din cuprinsul țării. Aceasta o vom face la timpul său, ca să se edifice și bârfitorii.

De astădată am dori să arătăm doar atât, că bănuiala celorce cred că ortodoxia se teme de catolicizarea românilor este absolut gratuită; ea nu merită nici măcar o discuție mai largă, întrucât istoria neamului nostru înlătură din capul locului această bănuială.

Neamul românesc s'a zămislit în credința ortodoxă. Biserica dreptmăritoare i-a fost mama care i-a povățuit pașii de-alungul veacurilor. Ortodoxia i-a miresmuit cultura,

i-a format sufletul. Un suflet tare, un suflet masiv, care nu se îndoaie la orice bătaie de vânt, ci stă falnic înfruntând cu eroism furtunile vremii...

Slavă Domnului, furtuni s'au abătut destule asupra neamului nostru. Toate au trecut peste noi, fără să ne mături. Nu ne-a cruțat nici catolicismul agresiv. In atâtea rânduri și-a pus în mișcare „berbecii", ca să ne surpe zidurile solidarității noastre duhovnicești. In veacul al XIV-lea ținta atacurilor infructuoase a fost Moldova și Țara Românească; în veacurile următoare îndeosebi Ardealul. Pretutindeni catolicismul venea cu steag unguresc, în numele regelui „apostolic". Şi pretutindeni a întâmpinat aceeaș rezistență eroică a ortodoxiei românești. „A fost un noroc deosebit pentru țările române că alipirea poporului la biserica ortodoxă a reușit să pună zăgaz puternic atât în calea prozelitismului catolic, cât și în calea expansiunii ungurești, ceeace face pe un istoric ungur să mărturisească cu resemnare, că religia ortodoxă a împiedecat consolidarea puterii ungurești în principatele române, ca și în țările din sudul Dunării".[1]

Este adevărat că pe la 1700 o parte a Românilor ardeleni „s'a unit" cu Roma papistașe. Această unire însă n'a făcut-o poporul, ci câțiva preoți ispitiți de privilegiile ce li se făgăduiau din partea stăpânitorilor catolici. Şi și-asta cu cât chin sufletesc, cu câtă gelozie pentru credința strămoșească! „Şi așa ne unim acesti ce scri mai sus — zice epilogul actului de unire — cum toată legea noastră... să stea pe loc!"

Şi a stat. Căci în sufletul poporului trecut, formal, la unație, nu s'a schimbat nici o iotă din vechea credință și din strămoșeștile datini de viață bisericească.

Unirea cu Roma a fost un act eminamente politic, nu religios. Zămislită din siluirea conștiinței, ea n'are rădăcini în sufletul românesc; ea nu e ancorată decât în nisipul privilegiilor cu care Habsburgii au fost în stare să momească sufletul unui vlădică-iobag. Cât despre poporul românesc — el a rămas în acea strălucită solidaritate religioasă ortodoxă care i-a fost scut și pavăză mântuitoare în toate

[1] Dr. I. Lupaș: „Concordatul", în ziarul „Patria" din Cluj, Nr. 45 din 1921.

vremile furtunoase. „Poporul românesc, în întregimea lui, a refuzat categoric și sistematic toate încercările de a se atinge de ortodoxia credințelor lui, credință care se identificase cu sufletul său românesc". Constatarea o făcea I. P. S. Părinte Mitropolit Nicolae, cu prilejul discuției generale a Constituției, în ședința din 12 Martie 1923 a senatului român. Și constitue o strălucită lecție a istoriei. Aceeaș constatare o face și dl Nae Ionescu în „Cuvântul" din 10 Ianuarie 1927, judecând un fapt istoric mai recent, pe cât de neînsemnat pe-atât de caracteristic; lamentabila înfățișare duhovnicească și tehnică a unei lucrări editate de seminarul franciscan din Hălăucești cu prilejul celui de al șaptelea centenar al nașterii „Sărăcuțului" de Assissi. Concluzia la care ajunge dl Nae Ionescu din răsfoirea numitei lucrări franciscane, este aceasta: „catolicismul transplantat în rasa noastră *se închircește*». Dl Nae Ionescu are perfectă dreptate. Și dacă *aceasta* este formula care sintetizează istoria catolicismului „românesc" — bănuiala că protestele împotriva concordatului ar izvorî din teama că suntem amenințați de catolicizare, este de-adreptul absurdă. Cu sau fără concordat, neamul românesc va rămânea și va deveni tot mai ortodox. Unificarea lui sufletească se va desăvârși în sensul pe care-l indică istoria vieții lui religioase, care e și istoria vieții lui naționale.

Dar concordatul este un element disolvant pentru viața statului și neamului nostru, — de aceea suntem contra încheierii lui. N. C.

MIȘCAREA LITERARĂ.

Kleine Schulbibel *für das Bristum Breslau* und seinen Delegaturbezirk, *amtlich heraugegeben vom fürstbischöflichen Ordinariat zu Breslau; mit 53 Textbildern.* Ed. Herder & Co., Freisburg im Breisgau.

Cartea e, ceeace se cunoaște la noi sub numele de istorie biblică și e destinată școalei primare.

Ce ușor am putea inclina să nu-i dăm nici o atenție, dacă problema manualelor, și mai ales a celor de religie, n'ar fi așa de actuală. O concentrare minunată a unităților, prinse într'un stil simplu, ușor, asemănător cu cel al Sf. Scripturi, cu cuvintele, cari reclamă aprofundări, sub-

liniate, diagolurile redate cu cuvântul Scripturii, cu un tipar gotic, e adevărat, dar citeţ şi foarte îngrijit, pe o hârtie albă ca laptele ce te face să ţii la carte, în antiteză cu odioasa hârtie surie, alteori galbină sau de ziar — zise: pedagogice (!) dela noi, cu 53 clişee curate, luminoase, lucrate în acelaş stil simplu, pedagogic, acomodat puterii de pricepere al cetitorilor, pentru cari s'a pregătit manualul, iată pe scurt calităţile cărţii, de care vorbim, şi pe cari am dori să le putem releva şi la manualele noastre de şcoală, făcute la iuţeală, fără competenţă foarte ades, şi dintr'un spirit curat negustoresc în înţelesul jidovit al cuvântului. Şi mai e ceva: e carte numai de religie — pentru şcoala primară! La noi, lecţiile de religie s'au înghesuit în cartea de cetire, cu text şi interpretare stâlcită, cu nume şi numiri streine de numirile tradiţionale, românizate, pe cari copilul şi omul le întâlneşte în viaţă şi le aude la biserică — ca şi când religia în şcoala primară şi secundară (dar par'că acesta i-ar fi rostul în cea superioară? vorbă să fie!) are să facă filosofie şi etimologie comparată, nu educaţie, nu interiorizare pentru o mai târzie exteriorizare a ei (vezi: „Ebreii" din manualele de religie faţă de „Evreii" din limbajul curent, din ziare şi din cărţile de cultură profană ş. a.). Ţara pedagogiei găseşte că e foarte binevenit şi pentru şcoala primară un manual de religie, lucrat şi editat în condiţii superioare.

Iată dar ce ne face să amintim şi de un manual de şcoală primară: gândul că poate s'ar găsi cineva şi la noi s'o rupă, în această privinţă, cu practica de până acum, că preţul manualelor noastre, din mila autorilor şi a editorilor şi cu binecuvântata aprobare tacită a organelor noastre de sus, întrec uneori binişor pe cele din Germania. Gh. M.

*

Dr. Const. N. Tomescu, profesor universitar: **Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei.** Chişinău, 310 pag. form. mare.

Autorul ni-este cunoscut prin entusiasta şi rodnica sa activitate desfăşurată în Arhiepiscopia Basarabiei. Inalt Prea Sfinţitul Gurie şi-a recrutat, încă dela începutul păstoririei Sale, câţiva teologi de elită cu care a început opera cea mare şi grea de culturalizare creştină şi naţională a scumpei noastre provincii moldoveneşti de dincolo de Prut.

Unul dintre aceştia este şi dl Dr. C. Tomescu autorul lucrării de care ne ocupăm şi care a dat cu prisosinţă o dovadă şi de talentul său în treburile administrative bisericească şi în cele ştiinţifice şi culturale.

Studiul asupra vieţii şi operii Mitropolitului Grigore IV, întemeiat pe documente şi date sigure, culese cu grije

și purtate de autor ani întregi, elucidează un capitol important din viața bisericii noastre românești.

Mitropolitul Grigore IV. a fost un vlădică râvnitor de cultură și cu o mare dragoste de biserică și de neam. Atâtea chestiuni și probleme care ni se pun nouă celor de azi, au preocupat pe vrednicul vlădică — care le-a găsit și deslegări fericite.

Făgăduind să revenim asupra prețioasei lucrări a d-lui Dr. C. Tomescu printr'o recenzie de aprofundare, ne mulțumim deocamdată s'o recomandăm cu toată căldura clericilor, profesorilor și studenților noștri în teologie, care ca și noi, după citirea ei, vor fi recunoscători distinsului teolog și istoric care ne-a dăruit-o.

Urăm domnului profesor Tomescu și pe viitor o activitate tot atât de bogată ca cea desfășurată până azi pentru binele bisericii și neamului nostru. Dr. Gr. Cr.

*

Prof. Dr. Ștefan Țancov, **Ustroistvoto na rumânscata pravoslavna târcva,** Sofia, 1927. Ed. autorului. [Reproducere din „Anuarul universității din Sofia", Facultatea teologică 1926.

Organizarea unitară a Bisericii ortodoxe din cuprinsul României întregite a fost un eveniment de importanță deosebită. El a fost subliniat după cuviință și în străinătate. Amintind acest lucru nu ne gândim numai la știrile sau articolele publicate de gazetele străine despre legea de organizare a Bisericii noastre, ci ne gândim mai ales la studiile ample ce s'au scris în străinătate cu privire la această chestiune.

Noi nu cunoaștem din ele decât două: unul al părintelui Criveanu, publicat în revista religioasă „Foi et vie" din Paris, și altul al profesorului Dr. Șt. Țancov dela facultatea teologică din Sofia. Cu acesta din urmă ne ocupăm în rândurile de mai jos.

Lucrarea cuprinde patru capitole. Intâiul tratează despre părțile constitutive, unirea, și numărul credincioșilor Bisericii ortodoxe române; al doilea despre Autocefalie, Patriarhat, Raportul Bisericii ort. rom. cu celelalte Biserici; al treilea despre problemele moștenite din trecut de biserica actuală, caracterul și principiile legii de organizare a Bisericii ort. române; al patrulea despre legile de după unificare și despre importanța acestora.

In aceste patru capitole autorul face un sumar dar complect istoric al desvoltării Bisericii ortodoxe române [până la unire, pe provincii — după unire, la un loc], analizează temeinic legea de organizare unitară a Bisericii, recunoscându-i incontestabila ei superioritate.

Despre Biserica din Ardeal (autorul îi zice: Biserica Sibiană) vorbeşte pe larg şi deosebit de elogios. Îi scoate la iveală temeinicia organizaţiei cuprinse în Statutul organic al marelui mitropolit Andreiu Şaguna. Această organizaţie a avut, pe lângă importanţa ei pentru viaţa bisericească, o covârşitoare importanţă naţională: a solidarizat clerul şi poporul în lupta pentru apărarea ortodoxiei şi a românismului din cuprinsul Ungariei. Graţie superiorităţii sale multiple biserica ardeleană a devenit „cel mai activ element creator" în organizarea unitară a Bisericii ortodoxe din România mare.

Studiul dlui Ţancov, una dintre cele mai remarcabile competenţe în materie de drept şi organizaţie bisericească, va risipì — suntem siguri — nedumiririle şi regretele celorce prin adoptarea statutului Şagunian se temeau de „protestantizarea" noastră; iar celorce au luptat pentru izbânda acestui statut şi în legea de unificare a Bisericei române — le va spori mândria.

*

Anton Huonder, **La picioarele Mântuitorului,** scurte meditaţii pentru preoţi. Vol. I. — Ziua lucrului — Prelucrare pentru clerul ortodox român de *Ioan Moşoiu,* profesor la liceul ortodox român „Andreiu Şaguna" din Braşov. Sibiu. 1927. Tip. Arhidiecezană. Pag. 205. Preţul Lei 80.

Această carte tradusă cu o remarcabilă limpezime de harnicul profesor I. Moşoiu dela Liceul „Andreiu Şaguna" din Braşov şi tipărită sub îngrijirea directă a I. P. Sf. nostru părinte Mitropolit Nicolae, este unul dintre cele mai minunate manuale de pastorală. Pus la îndemâna strădalnicei noastre preoţimi, el va fi în stare să desgroape comori nebănuite din înţelepciunea Scripturilor sfinte şi să trezească în inima cititorului entuziasmul misionar chemat să aducă sufletele tot mai mult la picioarele Mântuitorului.

Căci meditaţiile scurte cari alcătuesc cartea sunt frânturi exegetice, tălcuiri practice din cuvintele sf. Scripturi — cuvinte *anume* alese pentru a lămuri şi a soluţiona toate problemele mari ale păstoririi duhovniceşti.

Sinteza acestor lămuriri pastorale ne dă chipul celui mai desăvârşit păstor, care-a fost şi va rămânea pentru toate vremile: însuşi Mântuitorul nostru Isus Hristos.

Dată fiind importanţa acestei cărţi — ea a fost trimisă oficial tuturor preoţilor din arhidieceză. Ceilalţi o pot comanda dela librăria arhidiecezană din Sibiu.

*

Olimpiu Boitoş: **Activitatea lui Slavici la „Tribuna" din Sibiu.** Cluj. 1927. Editura Rev. „Societatea de mâine" Pag. 78. Preţul 60 Lei.

De atâtea ori s'a subliniat adevărul, că, în ceeace privește ziaristica, Ardealul se găsește într'o stare de vădit regres față de trecut. S'au căutat, firește, și esplicații. Și n'a fost greu să se găsească: Greutățile vieții de după răsboiu, criza economică, criza culturală, împrăștierea oamenilor de condeiu, setea de căpătuială, lipsa de idealism jertfelnic, concurența gazetelor din capitala României întregite, etc. etc.

In fiecare din aceste esplicații este o parte de adevăr. Dar toate la un loc nu sunt în stare — ori cel puțin n'ar trebui — să justifice regresul cultural al gazetăriei ardelene. De aceea, cumpănind greutățile vieții de dinainte de răsboiu cu cele de astăzi, și posibilitățile de ale învinge — dar mai ales cumpănind postulatele zilelor de azi — te cuprinde, inevitabil, o crudă desamăgire și cauți să evadezi din prezent în trecut, ori să te consolezi cu nădejdea într'un viitor mai bun.

Aceste reflexii mi le-a sugerat cetirea așa de interesantei cărți scrise cu o remarcabilă claritate și iscusință literară de dl O. Boitoș, asupra activității lui Slavici la „Tribuna" din Sibiu.

Incadrându-l în epoca de entuziasm cultural al timpului în care s'a zămislit „Tribuna", autorul cărții ne reliefează personalitatea gazetărească-culturală a lui Slavici, și prestigiul ce și l-a câștigat prin activitatea neobosită pe care a desfășurat-o la „Tribuna", al cărui prim director a fost. Expunerea, pe cât de clară, pe atât de documentată, este ea însăși un document al unei munci din cale-afară de prețioase.

Peste incontestabila valoare științifică, lucrarea dlui Boitoș ne-aduce aminte a nu știu câtă oară de necesitatea unei gazete culturale ardelenești, care să nu izvorască numai decât din bugetul ministerului cultelor, ci, mai ales, din entuziasmul cultural al unui grup de scriitori devotați și din tot atât de frumosul entuziasm al cetitorilor iubitori de cultură.

*

Prof. Dr. Gr. Cristescu: **Semănături de primăvară.** Gânduri închinate tineretului. Sibiu. 1927. Edit. Autorului. Pag. 78. Lei 40.

O îndoită împrejurare — numele autorului și titlul cărții — ne scutește de o lungă analiză și recomandare a noutății literare zămislite de prodigioasa activitate a atât de cunoscutului profesor dela Academia „Andreiana".

Titlul atât de sugestiv al cărții ne aduce aminte de semănăturile de primăvară, făcute de țăranul nostru harnic în ogorul învăluit în belșugul razelor de soare și udat de

ploaia binecuvântată. Semănături proaspete, semănături delicate, semănături zămislitoare de nădejdi...

„Semănaţi!" trebue să fie cuvântul de ordine al tuturor celor chemaţi să poarte grija creşterii tineretului nostru. Căci numai „desţelinind ţarina sufletelor" şi făcând „semănături de primăvară" vom ajunge la îmbucurătoarea „renaştere prin Hristos" a tineretului nostru, numai astfel vom ajunge să culegem în viaţa naţională roadele îmbelşugate ale „Floriilor", „Paştilor" şi „Rusaliilor" tineretului — nădejdea şi izbăvirea neamului nostru. Dar tocmai pentru a ajunge la aceste roade tinerele vlăstare ale României trebuesc ferite de „tentaţia uliţei" de „idolatria sportivă" de ispita „literaturii de instigaţie sexuală", de prăpădul „alcoholismului" ucigător al sănătăţii trupeşti şi sufleteşti, de „obsesia modei" care adeseori nu însemnează decât „negaţia gustului, negaţia frumosului, negaţia utilului, negaţia eleganţei". In schimb suntem datori să îndrumăm tineretul nostru spre adevăratele recreaţii, să-i arăm calea adevăratei culturi fericitoare — prin ispitirea „Scripturilor sfinte" prin apropierea de sf. Potir şi peste tot prin povăţuirea lui spre mai multă spiritualitate.

O, dar oricât aş spicui din ogorul aşa de simpatic semănat al acestei broşuri, sânt convins că n'aş face decât lucrul celuice culege spice dintr'un lan, care trebue secerat cu grije — integral. Roadele semănăturilor de primăvară se culeg, de obiceiu toamna. Ingriji-se-vor logofeţii să scoată la toamnă secerători în ţarină? Prof. **N. Colan.**

CRONICĂ.

Pentru mănăstirea Brâncoveanu. In paginile acestei reviste s'a mai scris despre superioara înţelegere cu care a fost întâmpinată iniţiativa I. P. S. Mitropolit Nicolae de a reclădi mănăstirea lui Constantin Vodă Brâncoveanu dela Sâmbăta de sus.

Avem deosebita bucurie de a constata că sumele adunate spre acest scop dela cucernicii credincioşi — preoţi şi mireni deopotrivă — au trecut de două milioane lei. Şi „Telegraful Român" continuă cu publicarea noilor danii.

Intre cei mai noi ctitori ai sfântului locaş amintim pe dl *Ilie N. Lungulescu,* prim-procuror la Sf. Gheorghe, care a colectat frumoasa sumă de 10,000 de Lei. In fruntea listei stă însuşi dsa, cu o danie de 5000 de Lei.

Devotatul fiu al Bisericii și entuziastul apologet la ortodoxiei a trimis I. P. S. Mitropolit Nicolae — odată cu amintitele danii — și o scrisoare, pe care pentru deosebita frumseţe de simţire şi adâncime de cugetare creştinească o reproducem integral.

Iată ce scrie dl prim-procuror I. Lungulescu:

„Cu bucuria negrăită a faptei realizate, dar cu sufletul cuprins de amărăciune pentru neputinţa lucrurilor mai mari decât acesta, respectuos Vă înaintez suma de 10.000, — rezultat al listei de subscripţie Nr. 2 şi a carnetului de cărămizi Nr. 333, cu care aţi binevoit a mă învrednici spre adunare de ofrande pentru refacerea sfintei Mănăstiri Brâncoveneanu dela Sâmbăta de sus, — Făgăraş.

Este evident, I. P. Sf., că societatea noastră de azi este, în parte, bântuită de viţiuri fundamentale. Este evident că un relativ haos moral domină viaţa individuală în specie, ca şi cea socială în genere. Şi este iarăşi tot aşa de evident că situaţia aceasta nu numai că împuţinează energiile creatoare şi virtuţile lucrative ale neamului, dar îl şi precipită, cu rapiditate crescândă şi fatală, spre declinuri, — inevitabile poate, — şi în energia sa fizică şi în vigoarea sa morală, — elemente ce singure îi constitue pârghia de susţinere, de progres şi de perfecţionare.

Şi dacă este aşa, orice reprezentant fidel al neamului acestuia trebue să caute cauza maladiei de care el suferе, şi să găsească, urmându-l cu încăpăţânare, remediul înlăturării ei.

Cauza? Dar cine n'o vede?

Ci gonit-am spiritul cel bun din fiinţa noastră, înlăturat-am pe Dumnezeu din sufletele noastre, alungat-am credinţa cea adevărată din inimile noastre, înmormântat-am religia cea vie, — a mântuirii prin Biserică, — din viaţa noastră.

Remediul? Dar ce minte puţin înlelegătoare nu-l prinde, nu-l simte, nu-l vede, nu-l cunoaşte?

Revină în sufletele sceptice, reîntoarcă-se în inimile păgâne ale veacului nostru, raza salvatoare a credinţei de altădată, — şi mântuirea e asigură.

Căci religia nu e doar un simplu mijloc, — cum ar zice cei „săraci cu duhul" şi seci cu inima — bieţi omnipotenţi ai zilei prin mizerabila tărie a banului ce n'are calitate decât prin cantitatea aritmetică a pungii pline de arginţi, — religia nu e deci un simplu mijloc de a ţine în frâu pe cei naivi şi proşti, — ci e operă de înălţare, operă de perfecţionare morală a unei vieţi pline de scăderile trupului şi copleşită de impurităţile lutului din care necesar cu toţii croiţi sântem.

Religia e puntea de trecere dela cele de jos către cele de sus, e descătuşarea de lanţurile greoaie ale cărnei spre avântare în nemărginire, e idealizarea progresivă şi voită a realităţii prin ochii sufletului ce ţintesc Perfecţiunea, e sustragerea dela nimicniciile pământului spre urcare în seninătatea binecuvântată a cerului, religia e moralizare, e purificare, e spiritualizare, e viaţa însaşi în supremul ei sbor către dumnezeeasca desăvârşire a Celui ce scăderi nu are.

De aci valoarea ei cea mare, de aci importanţa aşezămintelor mănăstireşti „pe altarul cărora a ars necontenit focul credinţei mântuitoare", cum aşa de frumos sună apelul I. P. S. Voastre, de aci elanul plin de evlavie adâncă al dreptcredincioşilor spre realizarea măritului act ce-l întreprindeţi, şi tot de aci admiraţia tuturora cu care pentru deapururi V'aţi împodobit numele...

Ci eu, umil serv al ortodoxiei credinţe, prin tragedia Crucii pecetluită cu vecinicia biruinţii, eu mă închin cu smerenie în faţa aceluia ce, prin gloria faptelor de sfântă cucernicie şi românească tradiţie, îşi consacră viaţa doar forţelor acelora permanente, superioare şi indestructibile, ale spiritului, care, pătruns de credinţa nealterată în Cel ce „prin moarte a biruit moartea", — totdeauna vivifică, totdeauna luminează şi totdeauna înalţă...

Sf. Gheorghe, 3 Mai 1927.

Al I. P. S. V. smerit fiu duhovnicesc, *I. N. Lungulescu,* prim-procuror — Sf. Gheorghe.

*

Trecere la ortodoxie. Preotul reformat Ştefan Csutak, absolvent al Academiei teologice ref. şi al facultăţii de filosofie dela universitatea din Cluj, după o păstorire de 15 ani în o parohie reformată din judeţul Odorheiu, remarcându-se ca un bun păstor şi cu deosebire ca eminent orator bisericesc, în urma unui profund studiu teologic şi în special cu istorii bisericeşti, convingându-se — după propria mărturisire — că adevărata doctrimă a Mântuitorului e păstrată în biserica ortodoxă, în 1920 a renunţat la postul de preot ce-l ocupa şi a trecut la biserica ortodoxă cu întreaga sa familie, soţie şi 2 fetiţe, dedicându-se carierii învăţătoreşti.

Toată truda reformaţilor, [clerici şi mireni, prieteni şi rudenii] de a-l abate dela acest pas, a fost zadarnică.

Nu s'a clătinat nici un moment în hotărârea luată.

Spre a-şi însuşi temeinic limba română, a funcţionat 2 ani ca învăţător într'o comună din Moldova, iar din anul trecut funcţionează împreună cu soţia sa la şcoala primară de stat secţia *românească* din Micfalău [judeţul Trei-scaune].

Devenind parohia noastră de acolo vacantă şi cerându-l credincioşii de preot, după îndeplinirea preparativelor necesare şi după prestarea examenului de cualificaţiune preoţească, conform cerinţelor Statutului organic, I. P. S. Sa Mitropolitul nostru *Nicolae* l-a hirotonit întru preot şi l-a aşezat administrator în aceea parohie.

Iar astăzi, fostul preot reformat, părintele Ştefan vesteşte cuvântul lui Dumnezeu şi săvârşeşte slujbele dumnezeeşti în graiul românesc credincioşilor din Micfalău.

Felicităm pe noul lucrător în via Domnului, dorindu-i ca la sfântul altar, al vechei biserici ortodoxe, să-şi afle mângăerea şi mulţumirea sufletească pe care a căutat-o şi să se arete vrednic de darul primit. „Telegr. Român".

*

Adunările eparhiale. In conformitate cu dispoziţiile legii de organizare unitară a Bisericii ortodoxe române adunările eparhiale s'au ţinut anul acesta în Dumineca Samarinencii. Interesul pe care aleşii clerului şi ai poporului l-a dovedit faţă de aceste adunări este de-a dreptul îmbucurător. Problemele cari formează miezul vieţii noastre bisericeşti au fost discutate temeinic, căutându-se soluţii fericite. N'au lipsit aproape în nici o eparhie nici iniţiativele menite să canalizeze viaţa bisericească spre tot mai mult progres.

Năzuinţele se'ndreaptă mai ales spre creiarea tot mai multor instituţii ale Bisericii, spre potenţarea disciplinei în cler şi popor, spre culturalizarea satelor noastre, spre tot mai îngrijita creştere a tineretului, spre organizarea luptei împotriva sectelor religioase, spre trezirea entuziasmului misionar în sufletul clerului şi al poporului nostru.

In general remarcăm faptul, că sinoadele eparhiale îşi limitează preocupările tot mai mult la terenul vieţii religioase-culturale. [Vorbim de sinoadele ardelene] Şi e bine că se purcede astfel. Până la unirea politică a provinciilor româneşti, toată viaţa românească se scurgea în matca bisericii. Activitatea sinoadelor eparhiale era mai largă în suprafaţă. Dar ceeace pierde astăzi în suprafaţă, câştigă în adâncime. Iar adâncirea problemelor de natură religioasă şi culturală nu poate decât să fructifice în duh creştinesc întreaga viaţă naţională a neamului nostru.

Neculce.

*

Legea de armonizare şi funcţiile bisericeşti. Legea armonizării retribuţiilor bugetare a fost votată şi promulgată. Pentru cetitorii noştri spicuim ceeace îi interesează.

Legea aceasta *în principiu* face următoarea clasificare: funcţiuni şi funcţionari cu *şcoala primară, cu gimnaziul* (şi

cele asimilate] *cu liceu, inclusiv bacalaureatul* [maturitate] şi cele asimilate cu liceul [seminarii, şcoli normale, comerţ sup. şi meserii sup.], *cu licenţa* [şi orice specialitate care reclamă bacalaureat şi trei ani de pregătire] *şi cu doctoratul.*

Art. 22 precizează:

Titlul de doctor sau echivalentul lui intră în tipul 9 de retribuţiune; cel de licenţiat sau echivalentul lui la tipul 8; cel de bacalaureat sau echivalentul său la tipul 2, şi în cazurile esceptionale prevăzute la art. 38 al statutului funcţionarilor publici, absolvenţii de gimnaziu [4 cl.] se vor putea primi în tipul 2 de retribuţiune.

Art. 23 spune:

Funcţionarii cari au titlul de doctor sau licenţiat sau echivalentul lor, pot fi avansaţi până la cel mai înalt tip de retribuţiune al ierarhiei în care se găsesc; cei cu titlul bacalaureat până la 15 inclusiv; cei cu gimnaziale complete până la 10 inclusiv; cei cu studii primare până la tipul 2 inclusiv.

Cumulul se admite, dând dreptul la ambele retribuţiuni, dacă împreună nu trec de tipul 14 [în valoarea sa hârtie], căci în cazul că trec, o treime din retribuţia cea mai mică se reţine.

Pentru funcţiile unde nu sunt înaintări, se dau ca echivalent gradaţii de 25%, tot din 5 în 5 ani, dela data definitivării [un an dela intrarea în funcţie] şi pentru profesori dela data, când ajunge titular provizor. [Anii de suplinitor, nu se mai consideră la gradaţii]. Se suprimă toate gradaţiile *de merit.*

Temporal, până se va ajunge la echivalentul lefii aur sau la leafa aur, se mai dă un supliment fix de familie de 200 lei hârtie după soţie şi după fiecare copil [până la 3] minor sau major, care nu câştigă încă nimic, — şi un supliment de localitate [chirie] de 25% retribuţia hârtie în Bucureşti, 15% în urban I şi 10% în urban II; la sat nimic.

Reţineri se fac de 10% la fondul de pensii după toată retribuţia afară de suplimentul de localitate, şi de 5% ca impozit iar după întreaga retribuţie însă acuma exclusiv suplimentul de familie şi cel de localitate.

Aceste principii, după lege, se aplică funcţiilor bisericeşti în chipul următor:

Preoţii cu seminarul inferior [4 clase] încep la tip. 2 şi primesc numai 2 gradaţii; tip 2 = 120 lei aur lunar [în 1927 = 2560 lei].

Preoţii cu seminarul complet [8 cl.], tip 4 cu 4 gradaţii; tip 4 = 175 lei aur [în 1927 fac : 3200 lei hârtie].

Preoţii cu institutul teologic [Ardeal] ori seminarul cu

10 clase din Basarabia, tip 6 cu gradațiile legale; tip 6 = 250 lei aur [azi : 3920 lei h.].

Preoții cu institutul teologic și bacalaureat, tip 7 și gradațiile; tip 7 = 300 lei a. [azi : 4330 lei h.].

Preoții licențiați, tip 8 și gradații; tip 8 = 350 l. a. [azi : 5050 l. h.].

Preoții, doctori în teologie, tip 9 și gradații = 400 l. a. [azi : 5440 l. h.].

Pentru preoți s'au admis de lege 4 gradații de 25 % la retribuția aur. La sumele de sus se adaugă deci suplimentul de familie. Nicăiri nu se pomenește de o scădere din această retribuție a celorlalte venite.

Protopopii primesc pentru serviciul de protopop încă 2 gradații în plus, iar subprotopopii 1 gradație.

Revizorul eclesiastic intră la tip 14 = 700 lei aur [10500 lei] și poate avansa până la tip 20 = 1300 lei aur [19500 lei h.].

Consilierii eparhiali și mitropolitani și vicarii ep., încep la tip 15 = 775 l. a. [11620 lei h.] și pot avansa până la tip 21 = 1450 l. a. [21750 lei h.].

Consilierii patriarhicești și vicarii arhierei tip 22 dar fără avansări sau gradații = 1550 lei a. [23250 lei h.].

Episcopii tip 25 fără gradații = 2200 l. a. [33,000 lei h.].

Metropoliții tip 27 fără gradații = 2750 l. a. [43820 lei h.].

Patriarh tip 29 fără gradații = 4000 l. a. [66000 l. h.].

Profesorii de religie de școli secundare cu titlul provizor tip 8 = 350 l. a. [urban II: 5650 lei h., urban I 5950 lei], profesorii de religie definitivi tip 9 = 400 lei a. [u. II: 6090 lei h., u. I: 6400 lei h.]; profesorii de religie fără parohii și cu număr egal de ore cu al celorlalți profesori sunt egali în retribuții cu colegii lor, deci cel provizor are : tip 11 = 520 l. a. [u. II: 7650 l., u. I: 8060 lei], cei cu titlul definitiv, tip 12 = 580 l. a. [u. II: 8540 lei și u. I: 8990 lei]; agregații [profesorii de academii] tip 17 = 950 l. a. [azi 14250 lei h.]. La aceste sume se adaugă *5 gradații* de câte 25 % plus suplimentul de familie.

Aici s'au însemnat numai sumele ce se vor lua la mână [în lei hârtie] în anul curent. In anul acesta gradațiile aur se înmulțesc cu un coeficient mai mic decât leafa și anume: pentru preoți cu 10, pentru profesorii secundari cu 9, pentru agregați cu 8, și se scade din sumă 15 % rețineri.

Profesorii de religie de școale secundare cu titlul provizor rămân în tipul de retribuție 8 până la modificarea legii de organizare respectivă. Pr. **Gh. Maior.**

Note şi informaţii.

Hotărârea guvernului de a semna concordatul a stârnit un formidabil val de proteste din partea corporaţiilor bisericeşti şi din partea multor organe de presă. Ţara a simţit instinctiv primejdia concordatului, din care ea nu poate decât pierde, şi a reacţionat după cuviinţă. Proiectatul act anticonstituţional nu s'a realizat până acuma — şi nici nu credem că se va realiza. Nici o putere din afară nu va putea sili — credem — un guvern românesc să încheie un concordat care lezează suveranitatea naţională şi dă prilej de bănuială, că în ţara românească libertăţile şi drepturile diferitelor culte n'ar fi garantate decât prin intervenţiile unor factori externi.

Noi am mai spus-o fără reticenţe: libertatea şi protecţia *deopotrivă* a diferitelor culte din România e garantată prin constituţia ţării. Iar precizarea amănunţită a raportului dintre singuraticele culte şi stat cade în atribuţiile exclusive ale parlamentului chemat să pregătească cât mai degrabă *legea cultelor*.

Biserica ortodoxă, ai cărei credincioşi formează majoritatea covârşitoare a cetăţenilor României întregite (prin jertfa lor!) şi-a spus cuvântul: nu-i trebue nici un fel de concordat! Nu fiindcă ar dori să-şi păstreze „privilegiul" exclusiv de biserică „leneşă, funcţionărească şi bugetivară" cum a crezut de cuviinţă s'o numească cel mai recent apologet al concordatului, dl Nae Ionescu dela ziarul „Cuvântul", ci fiindcă ea nu poate îngădui ca prin acte anticonstituţionale să i se sporiască năcazurile pe cari i le-au creiat stăpânirile străine. Căci trebue să recunoască oricine, că sub raportul sprijinului ce-l acordă statul diferitelor biserici din România, Biserica ortodoxă este şi astăzi cea mai maşter tratată — cu tot titlul „dominanţei" ce i s'a acordat în constituţia ţării. Acest adevăr paradoxal l-a recunoscut, pare-mi-se, şi dl Nae Ionescu.

Noi nu ne revendicăm nici un privilegiu. Dar să ni se îngădue să nu dorim nici permanentizarea şi sporirea privilegiilor altora — nici chiar a catolicilor, cari ieri ne surpau mănăstirile şi bisericile şi înfundau cu noi temniţele, pentruca azi, în România mare, să-şi bată joc, în chip obraznic, de scumpul nostru rege desrobitor.

Inc'odată deci: noi nu dorim nici un fel de privilegii, ci dorim ceeace avem dreptul *să pretindem:* cuvenita *rectificare* a tuturor nedreptăţilor ce ni s'au făcut într'o mie de ani.

Şira spinării ni s'a încovoiat, ce e drept, într'o mie de ani de iobăgie. De ce se vor fi supărând unii oameni, dacă ea totuşi nu şi-a pierdut orice sensibilitate?!...

*

La banchetul dat cu prilejul instalării noului episcop catolic al Timişoarei s'a întâmplat un scandal, care prin înalta situaţie socială a celuice l-a ztârnit poate fi socotit aproape fără precedent.

La acest banchet s'au rostit — ca la toate banchetele — mai multe toasturi. Prefectul judeţului a toastat pentru sănătatea M. S. Regelui. După acest toast fiecare oaspe cu obraz trebuia să închine pentru Regele Ţării. Ei bine, contele Majláth, episcopul catolic dela Alba-Iulia şi şeful întregei biserici catolice din Transilvania, n'a găsit de cuviinţă să atingă măcar păharul, ci a rămas într'o sfidătoare imobilitate. Şi pentruca obrăznicia catolică să fie cu vârf, când muzica a început să cânte Imnul regal, acelaş episcop-conte s'a sculat dela masă, părăsind în mod ostentativ sala, în aplauzele furtunoase ale asistenţii maghiare, care striga „Să trăiască episcopul Majláth!"

Gestul episcopului-conte nu ne surprinde de loc. Dsa e doar un vechi recidivist în necuviinţe la adresa Ţării. De astădată însă contele-episcop s'a întrecut pe sine.

Peste sancţiunea cuvenită care *va trebui* să i se aplice episcopului obraznic, dacă guvernanţii mai cred în datorinţa lor de a apăra prestigiul Coroanei şi al Ţării, noi ne îngăduim o întrebare: Ce s'a ales de obrazul mesenilor *români*, prezenţi la banchetul mai mult decât buclucaş?...

*

Adunarea eparhială a arhidiecezei de Sibiu a avut prilejul să ia cu mare bucurie la cunoştinţă laudabila jertfelnicie a credincioşilor, cari în anul 1926 au făcut pentru Biserică şi instituţiile ei donaţii cari reprezintă o valoare de 5,536,995 Lei. In această sumă *nu* sunt cuprinse colectele ce s'au făcut peste an pentru diferite scopuri. Nu este oare şi acesta unul dintre cele mai elocvente dovezi ale renaşterii religioase ce se desfăşoară în sinul sfintei noastre Biserici? Evident că da. El ar putea fi socotit şi drept unul dintre cele mai simple şi mai massive răspunsuri la adresa bârfitorilor, cari — din răutate sau din inconştienţă — nu văd decât negru înaintea ochilor.

***